ELŐADÁSOK A

magyar forradalmi munkás mozgalom

TÖRTÉNETÉBŐL

Az ellenforradalmi lázadás leverése, a konszolidáció, a szocializmus alapjainak lerakása

Kézirat gyanánt

Kézirat gyanánt

ELŐADÁSOK

a magyar forradalmi munkás-mozgalom

TÖRTÉNETÉBŐL

Az ellenforradalmi lázadás leverése, a konszolidáció, a szocializmus alapjainak lerakása

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ, 1969—70

Írta:
BLASKOVITS JÁNOS

„Botlottunk. Elestünk. Mellünk
mélyén fáj még a zúzódás, hasogat
a kín, útjaink száz köve homlokunkba
szúrt — de nem ült diadalt felettünk
a múlt!
Mert íme felálltunk és megyünk
tovább, kivívni az élet tiszta
mosolyát."

(Csepeli Szabó Béla: Külvárosi hajnal)

ELSŐ FOGLALKOZÁS

AZ MSZMP MEGALAKULÁSA ÉS HARCA A SZOCIALISTA KONSZOLIDÁCIÓÉRT

1. A MAGYAR FORRADALMI MUNKÁS-PARASZT KORMÁNY ÉS AZ MSZMP IDEIGLENES INTÉZŐ BIZOTTSÁGÁNAK MEGALAKULÁSA. AZ ELLENFORRADALOM ELLENI HARC MEGINDULÁSÁNAK BELPOLITIKAI ÉS NEMZETKÖZI FELTÉTELEI

1956. november 4-én hajnalban heves ágyúdörgésre ébredt Budapest népe. Az utcákon tankok dübörögtek, lövöldözés, csatazaj hallatszott. 1956. november 4-én a szolnoki rádió hajnali 5,05 órás adása hírül adta, hogy november 3-án, Kádár elvtárs vezetésével megalakult a forradalmi munkás-paraszt kormány. „Nem nézhettük tovább tétlenül... hogy a demokrácia leple alatt ellenforradalmi terroristák és banditák állati módon gyilkolják le legjobb munkás- és paraszttestvéreinket, rettegésben tartsák békés állampolgárainkat, anarchiába döntsék hazánkat, és hosszú időre az ellenforradalom igájába hajtsák egész népünket" — hangzott a drámai hangú felhívás. A kormány elhatározta: a szovjet kormány segítségét kéri népi demokráciánk megmentése érdekében.

November 4-én hajnalban 5 óra 20 perckor Nagy Imre rádión keresztül világgá kiáltotta árulásának legsúlyosabb bizonyítékát: ellenállásra szólított fel a forradalmi munkás-paraszt kormány kérésére közbelépő szovjet csapatokkal szemben, és nyílt, fegyveres beavatkozásra hívta fel a nyugati imperialistákat. Nagy Imre rádióbeszédében azt állította, hogy „csapataink harc-

ban állnak, a kormány a helyén van". Mindkét állítása hazugság volt. A magyar fegyveres erők sehol sem álltak harcban a szovjet csapatokkal, sőt, nem egy helyen együtt harcoltak velük a fegyveres ellenforradalmi bandák ellen. A „kormány" tagjai, a „miniszterelnökkel" az élen a beszéd elhangzása után a Parlamentből a jugoszláv követségen kértek menedéket.

November 4-én hajnaltól, a segítségül kért szovjet csapatokkal együtt megindult a szocializmus erőinek forradalmi ellentámadása — megkezdődött Magyarország második felszabadítása, *döntő fordulat következett be az események menetében.*

A magyar forradalmi munkás-paraszt kormány és az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottsága megalakulásának jelentősége

Az ellenforradalom korábbi sikereinek fő oka az volt, hogy a munkásosztály, a lakosság szocializmus mellett álló többsége tehetetlen volt — egységes és határozott, a harcban nem ingadozó, a szocializmus vívmányait szilárdan védelmező vezető párt hiányában. A szocializmus túlsúlyban levő erőit dezorganizálta az árulás, míg a „spontánnak" álcázott ellenforradalom vezető erői szervezetten, felkészülve törtek céljuk felé. Az ellenforradalom elleni sikeres harc tehát mindenekelőtt a forradalmi erők újjászervezését követelte meg. Erre a nehéz feladatra vállalkozott a november 3-án létrejött új, forradalmi központ a magyar forradalmi munkás-paraszt kormány és az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága. Az új forradalmi vezetés szakított az árulókkal és a szektás, dogmatikus irányzat fő képviselőivel.

Az új forradalmi központ előtt világos volt, hogy a fegyverrel támadó ellenséget fegyverrel kell legyőzni. Az új pártvezetés és kormány — de a forradalom sok tisztán látó híve is — éppen az ellenforradalmi események hatására hangsúlyozta azt a lenini álláspontot, hogy demokrácia általánosságban nincsen! Az ellenforradalom „demokráciája" a nyílt ellenforradalmi erők és a söpredék szabadsága volt! A megtévesztett elemeknek jogukban állt „lelkesedni" az ellenforradalom sikerein, de ahol megpróbálták mérsékelni az ellenforradalmárokat, gyorsan megkapták a „forradalom" ellenségeinek akkoriban nagyon kockázatos címét. A forradalom tudatos hívei számára pedig fehérterrort jelentett ez a „demokrácia". Vissza kellett tehát állítani a többség

demokráciáját, ami azonban diktatúra volt az ellenforradalmi kisebbséggel szemben.

Az új pártvezetés és kormány szembeszállt a mindent elöntő szennyes nacionalista áradattal. A magyar nép valóságos nemzeti érdekeiből kiindulva nyíltan az internacionalizmus platformjára helyezkedett. Hirdette, hogy a Magyar Népköztársaság a szocialista világrendszer része, amely mindenekelőtt a Szovjetunióra támaszkodik. Elvetette a „semlegesség" jelszavát, mint olyant, amely népünket, a szocializmust építő Magyarországot legfontosabb külső támaszától — a szocialista országok támogatásától — fosztaná meg.

Az ellenforradalom leverésének belpolitikai és nemzetközi feltételei

A forradalmi munkás-paraszt kormány rendkívül nehéz körülmények között vállalta és kezdte meg a magyar népi demokrácia megmentéséért folytatott harcot.

Az ellenforradalom néhány nap alatt nagy pusztítást vitt végbe, számokban alig kifejezhető veszteségeket okozott. Mintegy 22 milliárd forintra becsülhető az az anyagi kár, melyet a rombolások, a készletek megsemmisítése, a termelés megbénulása, a sztrájkok stb. révén okozott. Nehezen mérhető, de nem kisebb az a politikai, erkölcsi rombolás, pusztítás, amit az ellenforradalom maga után hagyott. A nyitott osztrák és jugoszláv határokon félrevezetett, megtévesztett emberek tízezrei hagyták el az országot és váltak — a kezdeti nagy propagandahadjárat után — a tőkés kizsákmányolás eszközévé. Nyugatról imperialista ügynökök özönlöttek az országba, hogy segítséget nyújtsanak a hazai ellenforradalmi erőknek.

Az üzemek álltak, az emberek munkátlanul és riadtan kóboroltak az utcákon, szétszóródott családok tagjai keresték egymást — nemegyszer hiába. A fővárost, a megviselt, elbizonytalanodott, megfélemlített embereket rémhírek és ellenséges hangú röpcédulák tömegével árasztotta el az ellenforradalmi reakció. Háborús pánikkeltés, ENSZ-csapatok indulásának és érkezésének, nagy katonai erők várható „ellentámadásának" stb. hírével igyekeztek fokozni a politikai káoszt.

Az állami szervek egy részének működése teljesen leállt. Előkerültek a nehéz idők vámszedői, a spekulánsok, üzérkedők, árdrágítók, közönséges csalók. Amikor az üzletek egy része meg-

kezdte az árusítást — vásárlási láz ütött ki, a még megmaradt árukészlet rohamosan fogyott. Közlekedés nem volt, a szénkészletek apadása a víz- és villanyszolgáltatás megbénulásával fenyegetett. Az üzemek, hivatalok pénztárai pedig nyakló nélkül osztották a pénzt. A termelési fedezet nélkül kiosztott, forgalomba került hatalmas, mintegy 9,5—10 milliárd forintra rúgó összeg az infláció rémét idézte fel, az energiakészlet rohamos csökkenése tömeges munkanélküliséggel fenyegetett.

A legsúlyosabb probléma azonban, *a forradalmi erők dezorganizáltsága, a tömegek nagy részét a párttal és kormánnyal szembeállító bizalmi válság volt.* Az új forradalmi vezetésnek, a forradalmi erők megszervezésével egyidőben, át kellett törni a bizalmatlanságnak ezt a falát, melynek alapját a mai szemmel nézve szinte felmérhetetlen eszmei zűrzavar képezte. Az eszmei zűrzavart fokozták a régi hibák, esetenként bűnök, amelyek kiábrándultságot okoztak, kompromittálták a szocializmus építését, rombolták a marxizmus—leninizmus hitelét, súlyos politikai és morális válságot, eszmei bizonytalanságot idéztek elő a kommunisták, a népi hatalomhoz hű emberek között is. Az eszmei zűrzavar megkönnyítette a revizionista, kispolgári demokratikus nézetek elterjedését a széles tömegek között. Ezek hitelét fokozta, hogy terjesztőik — mint ügyes csalók — valóságos társadalmi problémákból indultak ki, ezzel hitelesítették helytelen és a valóságban népünket a kapitalista restauráció felé vivő nézeteiket.

Az ellenforradalom fő képviselői a forradalmi erők ellentámadása után taktikát változtattak. Belátták, hogy korábban túlságosan előreszaladtak. A szovjet hadsereg közbelépése következtében fegyveres erőik megsemmisültek vagy szétszóródtak. Az ellenforradalom szélsőjobboldala részben a fehérterror miatt, részben mert túlzottan korán „kibeszélték" valóságos szándékaikat, nagyrészt lelepleződött, s november 4-e után háttérbe szorult. Előtérbe kerültek ismét a korábban frakciókra szakadt, de most újra egyesülő revizionista erők. Vezető képviselőik nyíltan vállalták a polgári demokráciát, szovjetellenes, nacionalista propagandát folytatva az ellenforradalom polgári demokratikus erőivel szövetkeztek.

Az ellenforradalmi, revizionista erők november 4-e után illegalitásba szorultak. Felvették kapcsolataikat a MEFESZ-szel

(az egyetemi ifjúság ellenforradalmi erőit és az általuk félrevezetett egyetemista fiatalokat tömörítő szervezettel), az Írószövetséggel, a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottsága nevű szervezettel. *Az új helyzetben ellenforradalmi terveik megvalósításában központi helyet az ún. Nagybudapesti Központi Munkástanács kapott* (KMT), amely megalakulása után megpróbálta egységbe szervezni az ellenforradalmi vezetés alatt álló munkástanácsokat. A forradalmi erők ellentámadása után széthullott ellenforradalmi pártok és bizottságok helyét a munkástanácsokkal próbálták helyettesíteni. Igyekeztek paraszttanácsokat is szervezni, de igyekezetük — most is, mint az ellenforradalom napjaiban — teljesen kudarcba fulladt.

Az ellenforradalom minden irányzata által vezetőnek elismert KMT úgy lépett fel, mint egy, a munkás-paraszt forradalmi kormánnyal szemben álló második hatalom központi szerve. Követelte a Nagy Imre-kormány visszaállítását, a szovjet csapatok kivonását az országból, a többpártrendszer visszaállítását. Követelései megtagadása esetén általános sztrájkkal fenyegetőzött.

A forradalmi munkás-paraszt kormány nem teljesítette ezeket a követeléseket, mire a sztrájk valóban megkezdődött. Ebben az ellenforradalmárok fegyveres és morális terrorja is szerepet játszott, de kezdetben döntő jelentősége az eszmei zűrzavarnak volt. A vezetőerejét, a pártot vesztett munkásosztály, melynek többsége az ellenforradalom kezdetén kész volt harcban védelmezni a népi rendszert, most tehetetlen volt. Csak lassan, az egyelőre kisebbségben levő, s az újjászerveződő pártban tömörülő legjobb elemei felvilágosító szavai nyomán ismerték fel a munkástömegek tényleges osztályérdekeiket és fordultak szembe az ellenforradalmi uszítókkal.

Súlyos, bár a forradalmi erők szempontjából lényegében kedvező nemzetközi helyzetben indult meg az ellenforradalom leverése, a szocialista konszolidáció. A magyar ellenforradalom katonai vereségével szinte egyidőben — döntően a Szovjetunió közbelépésének eredményeként — sikerült visszaverni az Egyiptom ellen irányuló angol, francia, izraeli agressziót is.

A konszolidáció roppant feladatainak végrehajtásában a magyar nép jelentős támogatást kapott a szocialista országoktól, elsősorban az ellenforradalom katonai leverését is biztosító Szov-

jetuniótól. A Szovjetunió és a többi szocialista ország bőkezűen nyújtott gazdasági támogatást, segélyt, hosszú lejáratú áru- és devizahitel formájában.

Az alapjában kedvező nemzetközi helyzet ugyanakkor továbbra is nagyon feszült volt. Hallatlan méretű kampány indult a Szovjetunió és a magyar forradalmi munkás-paraszt kormány ellen. A magyarországi ellenforradalmi erők leverését mint idegen beavatkozást, az ország függetlenségének elrablását igyekeztek feltüntetni. Az a körülmény, hogy Magyarországon ellenforradalmi lázadásra kerülhetett sor, amelyben jelentős tömegek is részt vettek, s hogy ezt a lázadást nem elsősorban saját erővel, hanem főként szovjet segítséggel sikerült leverni, megdöbbenést, értetlenséget — sokakban pedig csalódást és kiábrándultságot keltett, a magyarországi viszonyokat nem ismerő haladó emberek között is az egész világon.

A kommunista pártok helyzete is nehezebb lett: a reakció propagandahadjárata, az erősödő kispolgári-revizionista nyomás, az egyes pártokban kibontakozó viták esetenként súlyos belső nehézségeket okoztak, több pártban a párttagság létszámának csökkenésére vezettek. Kiéleződött a vita a kommunista pártok között is, főként a Jugoszláv Kommunisták Szövetsége és a kommunista pártok többsége között. A kommunista pártok sorban állást foglaltak a magyarországi eseményekkel kapcsolatban. S bár az események megítélésében kisebb-nagyobb eltérések mutatkoztak, óriási többségük megegyezett abban, hogy a Szovjetunió közbelépése szükséges internacionalista tett volt, és hogy támogatják a magyar munkás-paraszt forradalmi kormányt.

2. AZ ALKOTMÁNYOS RENÐ HELYREÁLLÍTÁSA, A NÉPI HATALOM TÖMEGBÁZISÁNAK MEGSZILÁRDÍTÁSA

Harc az ellenforradalom leküzdéséért, a népi hatalom megszilárdításáért

Az ellenforradalmi erők katonai ellenállását pár nap alatt sikerült leküzdeni. Az ellenforradalmi erők maradványai kénytelenek voltak visszavonulni, de még korántsem voltak teljesen legyőzve. Felhasználva az eszmei zűrzavart, terrorista kényszert is alkalmazva, a sztrájk fenn-

tartására törekedtek. Tüntetéseket, sajtóbojkottot szerveztek, sőt vidéken még fegyveres provokációkat is kezdeményeztek.

A párt és a kormány fő feladata ebben az időben *a népi hatalom megszilárdítása volt.* Ez közvetlenül november 4-e után *a proletárdiktatúra hatalmi-igazgatási szerveinek helyreállítását,* megszilárdítását — mindenekelőtt a népi hatalomhoz, a szocializmus ügyéhez hű fegyveres erők: *a karhatalom megszervezését követelte meg.* A karhatalomban a rendőrség legszilárdabb elemei, a tiszti nyilatkozatot aláíró honvédtisztek, az államvédelmi hatóság tisztikarának legjobbjai és nagy számban párt- és állami funkcionáriusok, üzemi munkások, vidéken a rendszer mellett álló parasztok vettek részt.

A tanácsok az ellenforradalom viharában is bebizonyították életképességüket. November 4-től, a súlyos nehézségek ellenére ellátták feladatukat, nagy szerepet játszottak a népi hatalom megszilárdításában. Az államgépezet, az államigazgatás újjászervezése, megtisztítása az ellenforradalom alatt árulóvá vált elemektől, új, megbízható káderekkel való feltöltése még hónapokig eltartott, egészében azonban a súlyos nehézségek ellenére a proletárdiktatúra hatalmi-igazgatási szervei az újjászervezés időszakában is lényegében ellátták az ellenforradalom elleni harc fontos feladatát.

Az ellenforradalom utóvédharcaival vívott nehéz küzdelem időszakában nem kevesen voltak, akik „terroruralomról", „embertelen" megtorlásról, a „Kádár-kormány kegyetlenségéről" írtak, beszéltek. Az igazság az volt, hogy — az ellenforradalmi reakció várakozásával szemben — nem került sor „véres megtorlásra". Az Elnöki Tanács csak december 11-én rendelt el statáriumot, akkor, amikor a vidéken felélénkült terrorista csoportok vérengzései kényszerítették erre. A kormány ezt követően is szilárdan a szocialista törvényesség alapján állt, s nem a bosszú vezette az ellenforradalmi erőkkel folytatott harcában. Álláspontja az volt, hogy büntetőjogilag felelősségre vonni csak az ellenforradalomban, illetve a november 4-e utáni államellenes szervezkedésekben vezető, irányító szerepet játszó főbűnösöket kell és azokat, akiknek a kezéhez hazafiak vére tapad.

Átmenetileg a forradalmi munkás-paraszt kormány rendkívüli intézkedésekre is kényszerült, ilyen volt a statárium és a nép nyugalmát veszélyeztető, de büntetőjogilag felelősségre

nem vonható ellenforradalmi elemek internálása. Amint azonban a helyzet konszolidálódott, megszüntette a statáriumot, és felszámolta az internáló táborokat is. Nem a külső imperialista és hazai reakció nyomására, hanem azután, hogy ennek belpolitikai feltételei megértek. Az ellenforradalom idejéből visszamaradt ügyek lezárása 1958 nyarára — az ellenforradalom hazai vezérkarának — Nagy Imre revizionista, osztály- és hazaáruló csoportjának elítélésével fejeződött be.

A népi hatalom újjászervezésében a párt azt a lenini tanítást tartotta szem előtt, hogy *a proletárdiktatúra erőszak az osztályellenséggel, az ellenforradalmi elemekkel szemben, de demokrácia a dolgozók számára.* Politikáját kezdettől fogva a dolgozó nép iránti mélységes bizalom hatotta át. A párt és a kormány bizalmát, a proletárdiktatúra erősödő demokratizmusát fejezték ki azok az intézkedések, amelyek kiszélesítették a helyi szervek, elsősorban a helyi tanácsok hatáskörét. A tanácsok szerepének, önállóságának növekedése nyomán megélénkült gazdasági tevékenységük is.

A párt újjászervezése a szocializmus legszilárdabb erőinek tömörítése

Az alkotmányos rend helyreállításának csak egy részét — bár közvetlenül november 4-e után nagyon fontos részét — képezte a hatalmi-igazgatási szervek helyreállítása, illetve megszilárdítása. A fegyveres ellenforradalmi erők maradványainak felgöngyölítése önmagában, *az ellenforradalmi erők politikai elszigetelése, tömegbefolyásának felszámolása* nélkül nem vezethetett volna a szocialista konszolidáció sikeréhez. A tömegek megnyeréséért folytatott harcban fel kellett számolni azokat az ellenforradalmi központokat (Budapesti Központi Munkástanács, területi munkástanácsok, nemzeti bizottságok, Írószövetség stb.), amelyek szovjetellenességgel, szociális demagógiával, a szabadság, a demokrácia liberális, helytelen értelmezésével továbbra is befolyásuk fenntartására törekedtek. Ezek felszámolására nem azonnal, hanem akkor került sor, amikor bebizonyosodott — s a tömegek döntő része számára is világossá vált, hogy nem a munkásérdekek, hanem az ellenforradalmi, restaurációs célok vezetik őket. Szorosan összefonódott tehát felszámolásuk politikai leleplezésükkel.

Az ellenforradalom politikai elszigetelése, a proletárdiktatúra tömegbázisának megszilárdítása szempontjából ebben az időben

a fo feladat, *a szocializmus legszilárdabb erőinek tömörítése volt.* Ez a munkásosztály felsorakoztatását a párt és kormány mellett, falun a termelőszövetkezeti parasztok, az agrárproletárok, általában a szegényparasztság összefogását, a munkás-paraszt szövetség helyreállítását és a népi hatalom mellett az ellenforradalom alatt is kitartó értelmiségi, városi kispolgári elemek összefogását jelentette. Ez utóbbiak e rétegek kisebbségét alkották, többségük nem látott tisztán és a népi hatalom mellé való felsorakozásuk döntően azon múlott, hogyan alakul a hatalom sorsa, hogyan foglal állást a munkásosztály és a parasztság.

A szocializmus legszilárdabb híveinek tömörítése szempontjából döntő volt *a párt újjászervezése.* Az Intéző Bizottság már november 7-én felhívást adott ki a párt újjászervezésére, és már november végére jelentős sikerek születtek ezen a téren. A pártért folytatott harc következő és ebben az időszakban legfontosabb állomása *az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságának 1956 decemberi ülése* volt. Az ülésen elfogadott határozat a marxizmus—leninizmus fényében tisztázta az 1956 október—novemberben lezajlott események jellegét: rámutatott, hogy Magyarországon ellenforradalom volt. Egyben rámutatott az ellenforradalmat előidéző okokra is. Ezek: 1. Rákosi Mátyás és csoportjának szektás, dogmatikus hibái: 2 Nagy Imre és csoportjának árulása: 3. a megdöntött uralkodó osztályok ellenforradalmi tevékenysége; 4. a nemzetközi imperializmus aknamunkája. Ezek az okok együttesen teremtettek olyan helyzetet, hogy ellenforradalmi lázadásra kerülhetett sor, hogy végveszélybe kerülhetett a munkáshatalom Magyarországon.

A határozat leszögezte, hogy az MSZMP marxista—leninista kommunista párt, a nemzetközi kommunista mozgalom része. Örököse a 38 éves magyar kommunista mozgalomnak, beleértve az MDP-t, amelynek hibáitól természetesen az új pártvezetés tetteiben és állásfoglalásaiban elhatárolta magát. A határozat foglalkozott a párt újjászervezésének, a népi hatalom megszilárdításának napirenden levő kérdéseivel is.

A decemberi határozat után meggyorsult a párt újjászervezése, amely 1957 májusára fejeződött be. A taglétszám ekkorra kb. 350 000 volt, az MDP tagságának 40%-a; az MSZMP mégis erősebb volt, mint a csaknem milliós taglétszámmal rendelkező

MDP az ellenforradalom előtti időszakban. A pártba beléptek azok a volt MDP-tagok, akik meg akarták védeni a proletárdiktatúrát, de meg akartak szabadulni a korábbi évek hibáitól is. Belépésre jelentkeztek olyan munkások, parasztok, akik korábban pártonkívüliek voltak és az ellenforradalom elleni harcban ismerték fel, hogy a pártban a helyük. A párt újjászervezése nagy áldozatokat követelt. Különösen novemberben—decemberben nemegyszer életveszélynek voltak kitéve azok, akik nyíltan kommunistának vallották magukat. Még 1956 december elején is előfordult, hogy ellenforradalmárok pártmunkásokat gyilkoltak. Ebben a nehéz helyzetben a karrieristák, a helyezkedők messze elkerülték a pártot. Kimaradtak azok a jóhiszemű, a népi hatalommal szimpatizáló volt MDP-tagok is, akik annak idején sem voltak érettek a párttagságra, és akiket az ellenforradalom előtti időszak zűrzavara nagyon megingatott.

A szervezeti erősödéssel együtt, azzal kölcsönhatásban *szilárdult a párt eszmei-politikai egysége.* Ennek alapját a pártvezetés következetes kétfrontos harca biztosította. A fő célkitűzéseket illetően egységes pártban néhány fontos kérdésben nézeteltérés volt a párttagság között. A viták a Központi Bizottság 1956 decemberi határozata, pontosabban a határozatnak az ellenforradalom okairól szóló megállapításai és a belőlük levont következtetések körül éleződtek ki. Abban az időben elég gyakori volt, hogy egyesek saját szájízük szerint magyarázták a határozat egyik vagy másik pontját, egyes vonatkozásait elhallgatták vagy jelentőségét kisebbítették.

Voltak, akik az ellenforradalom okát csupán Rákosi és csoportjának az ellenforradalom előtt elkövetett hibáiban látták. Eltúlozták az 1956 előtt elkövetett hibákat, lebecsülték az eredményeket, ezzel mintegy alátámasztották a felkelés „jogosságáról" szóló imperialista, ellenforradalmi hazugságokat. A jobboldaliak, a revizionisták, a szektásság és a dogmatizmus elleni harc jelszavával bírálták a párt helyes, lenini vonalát. Aki csak a szektás, „baloldali" hibákat tartotta az ellenforradalom előidézőjének, az nem érthette meg az ellenforradalmi erők maradványai és a revizionizmus elleni következetes harc fontosságát sem.

Mások lebecsülték azokat a hibákat, amelyeket Rákosi Mátyás és csoportja követett el. Nem ismerték el, hogy elenged-

hetetlen a párt és a tömegek kapcsolatát lazító régi hibák elítélése és az ezekért felelős vezetők félreállítása nem átmeneti szükségrendszabály vagy taktika. Ezek az elvtársak harcolni akartak, és sokan közülük harcoltak is az ellenforradalom és a revizionizmus ellen. Nem értették meg azonban, hogy a revizionista és ellenforradalmi nézetek elleni sikeres küzdelem feltétele az is, hogy a párt leszámoljon a szektás, dogmatikus hibákkal, s ezzel kihúzza a talajt az ellenforradalmárok és revizionisták hazug érvei alól. Az ellenforradalom elleni harcot rendszerint leegyszerűsítették az ellenforradalmárok és a revizionisták elleni adminisztratív intézkedésekre. Eljárást követeltek jóhiszemű, az ellenforradalom idején kisebb vagy nagyobb mértékben megtévedt dolgozók ellen is.

A vita lényege tulajdonképpen az volt, hogy sokan nem értették meg a kétfrontos harc szükségességét, amely egyrészről a revizionizmus mint fő veszély ellen, másrészről a szektás, „baloldali" hibák ellen folyt. Pedig a kétfrontos harc nélkül sem lenini politikai vonalat kialakítani, sem azt védelmezni, következetesen végrehajtani nem lehetett. *Az 1957 júniusi országos pártértekezlet* határozottan fellépett mindkét helytelen álláspont ellen. Hangsúlyozta az 1956 decemberi határozat helyességét s az abban felsorolt négy ok szoros összefüggését egymással. Leszögezte, hogy tovább kell folytatni a kétfrontos harcot, és ezen az alapon kell erősíteni a párt egységét.

A pártszervezetek újjászervezése mellett a szocializmus híveinek tömörítéséhez tartozott a tömegszervezetek politikai és szervezeti megerősítése. Mindenekelőtt a szakszervezeti mozgalomban tért nyert revizionista és jobboldali nézeteket kellett leküzdeni. Nagy jelentőségű volt a *Kommunista Ifjúsági Szövetség* (KISZ) megszervezése. A KISZ nyíltan kommunista platformmal lépett fel, és nagy szerepe volt az ifjúság közötti eszmei zűrzavar elleni harcban. Nemcsak a szocializmus legszilárdabb híveinek tömörítése, hanem a néphatalom védelme szempontjából is nagy szerepet játszott a munkásőrség megszervezése, a munkásosztály közvetlen felfegyverzése. Vidéken a párt újjászervezésén túl a termelőszövetkezeti tagok összefogása, s főként a szocialista állami üzemekben dolgozó mezőgazdasági munkások szakszervezetének, a MEDOSZ-nak, valamint a ta-

nácsoknak az erősítése jelentette a szocializmus legszilárdabb erőinek megszervezését.

A szocialista erők összefogásáért folytatott harc rövidesen jelentős eredményekhez vezetett. December 6-án a szocializmus hívei — a kommunisták vezetésével — tüntetést szerveztek a kormány és a párt mellett. Ezzel a tüntetéssel kezdődött meg az utca visszafoglalása, a tömegek hangulatának gyökeres átformálódása. A tüntetés nem volt zavartalan, ellenforradalmi elemek provokációi és fegyveres akciói kísérték, melyeknek halálos áldozatai is voltak. Nagyszabású gyűlésekre került sor 1957 márciusában Budapesten öt helyen, most már több százezer ember részvételével, bizonyítva a budapesti munkásság állásfoglalását. A gyűlés jelentőségét növelte, hogy ebben az időben Kádár János elvtárs vezetésével kormányküldöttség tartózkodott Moszkvában. Az imperialista lapok napról napra azon gúnyolódtak, hogy vajon kit képvisel a küldöttség Moszkvában. A budapesti nagygyűlések, majd az április 4-i és a május 1-i ünnepségek megmutatták, hogy a budapesti munkásság, az ország lakosságának többsége a kormány mögött állt. A parasztságnak a népi hatalom melletti állásfoglalását demonstrálták az 1957. augusztus 20-i ünnepségek, amikoris a 100 helyen megtartott központi ünnepségen mintegy másfél millió paraszt vett részt.

A párt szövetségi politikája

Növekedett és elmélyült a párt tömegbefolyása. A szocializmus legszilárdabb híveinek tömörítése, a néphatalom megerősödése nyomán *lehetővé vált a széles népi-nemzeti összefogás* a munkásosztály, a párt vezetésével. A népi hatalom tömegbázisának további szélesítését eredményezte a helyes osztály-, illetve szövetségi politika. A párt jelentős alkotó munkát végzett a magyarországi osztályviszonyok feltárásában, az egyes osztályokhoz, rétegekhez való helyes viszony kialakításában.

A differenciáltabb tömegkapcsolatok kialakulását elősegítette a Központi Bizottság vizsgálata *a munkásosztály helyzetéről.* Az erről szóló jelentés elkészítésében 2000 párt- és állami funkcionárius vett részt, akik mintegy 45 000 munkással folytattak beható beszélgetéseket. Teljesebb és sokrétűbb lett a munkásosztály politikai és gazdasági helyzetének ismerete, világosabbak a munkásosztály körében végzendő agitációs és szervező feladatok.

A munkásosztály helyzetéről szóló határozat tisztázta, hogyan érvényesül a munkásosztály vezető szerepe, és intézkedéseket tett annak erősítésére. Figyelmeztetett, hogy fokozni kell a munkásosztály körében végzett nevelő munkát, különösen az új munkások, a vidékről bejárók és a segédmunkások között. Foglalkozott az üzemi pártszervezetek munkájának megjavításával, a munkások fokozottabb bevonásával az állami életbe és az üzemek vezetésébe. Rámutatott, hogy sokkal többet kell törődni a munkások kulturális színvonalának növelésével. A munkásosztály helyzetéről hozott határozat foglalkozott a munkásosztály gazdasági helyzetének megjavításával is.

Igen nagy munkát végzett a párt *a falusi osztályviszonyok, a dolgozó parasztság helyzetének és állásfoglalásának felmérése* terén is. Ebből a szempontból különösen fontos volt az *agrártézisek kidolgozása, és a falusi pártmunka helyzetéről és feladatairól 1958 elején hozott határozat.* E dokumentumok a népi hatalom megvédésének rendelték alá a parasztkérdést, a munkás-paraszt szövetség megszilárdítását tűzték ki célul. Egyben biztosítani kellett az ország ellátását mezőgazdasági-, élelmiszercikkekkel. Az adott helyzetben mindkét feladat megoldása csak a többségében egyéni gazdaságok fellendítése útján, a kisáru-termelésben még meglevő tartalékok kihasználásával volt lehetséges. *Ebben az időben még nem lehetett központi feladat a termelőszövetkezetek számszerű fejlesztése.* Ehelyett az ellenforradalom viharaiban megmaradt, vagy utána újonnan megalakult termelőszövetkezeteket kellett szervezetileg, politikailag megszilárdítani, hogy ezek a gazdaságok valóban a szocialista mezőgazdaság mintagazdaságaivá fejlődjenek, s így vonzó példát szolgáltassanak a dolgozó parasztok számára.

1957-ben, 1958-ban a falusi lakosság gazdasági helyzete és politikai hangulata igen kedvezően alakult. A parasztság egyre nagyobb bizalmat tanúsított a kormány és a párt iránt. Ennek fő oka a párt helyes agrárpolitikája volt és az, hogy a kormány 1956 után jóvátette a parasztokat ért sérelmeket. Az egyénileg gazdálkodó parasztok már nem nézték ellenséges szemmel a szövetkezeteket, elismerték eredményeiket, bár többségük még nem jutott el a szocialista mezőgazdaság, a szövetkezetek előnyeinek megértéséig, ragaszkodott kisparcellájához.

A Központi Bizottság az 1957 júniusi pártkonferencia útmutatásai alapján alakította ki az *értelmiségi politikát.* Munkájában mindenekelőtt a kommunista értelmiségre támaszkodott. Tömörítette a kommunista és a szocializmus mellett kitartó értelmiséget, és ennek alapján fogott hozzá az értelmiség többségének megnyeréséhez. A kormány kemény kézzel bánt azokkal, akikről bebizonyosodott, hogy átálltak az ellenforradalom oldalára, de visszautasította azokat a nézeteket, amelyek minden értelmiségit ellenforradalminak tartottak. Az volt a hivatalos álláspont, hogy az értelmiség többsége nem fordult szembe a népi hatalommal, bár jelentős részére hatottak a revizionista és burzsoá nézetek. Ezeket kemény bírálatban részesítették, de módot adtak nekik hibájuk kijavítására.

Elvetették azt a régi, helytelen gyakorlatot, miszerint az értelmiséget elsősorban — az értelmiség elitjének juttatott — anyagi eszközökkel kell megnyerni. Az elvi alapon kifejlődő kölcsönös bizalom nem nélkülözhette az őszinte baráti bírálatot sem. A Központi Bizottság szakított azzal a korábbi — 1956 előtti — helytelen gyakorlattal is, amely elhanyagolta az értelmiség nagy tömegét kitevő pedagógusokat, orvosokat és az alacsonyabb szakképzettségű és beosztású műszaki értelmiségieket. Többet foglalkozott politikai-ideológiai nevelésükkel, s a népgazdaság erejéhez mérten javított anyagi helyzetükön is.

Az ellenforradalom után *helyes viszony alakult ki a városi és falusi kisiparosokkal, kiskereskedőkkel.* Ezek lehetőséget kaptak a társadalom számára hasznos tevékenység folytatására, de ugyanakkor illetékes szervek szembeszálltak a spekulációval és a jogtalan jövedelemszerzéssel.

A párt tömegmunkájának új vonásai

A párt tömegkapcsolatainak megerősödését elősegítette a párt és a tömegek viszonyának néhány új vonása is. Ezek közül a legfontosabb a *dolgozó tömegek iránt érzett mélységes bizalom volt.* Ez a bizalom hatotta át a pártot abban az időszakban is, amikor még nagy volt az eszmei zűrzavar, amikor még a tömegek jelentős része ellenségesen vagy bizalmatlanul szemlélte a párt és a kormány tevékenységét.

A párt — felszámolva a szektás elzárkózást — szívós felvilágosító munkát végzett minden egyes ember megnyeréséért. Szem előtt tartotta azonban az ellenforradalom egyik legfonto-

sabb tanulságát, azt, hogy a párt tömegbázisát, a munkásosztály szövetségeseinek körét sohasem lehet szélesíteni elvtelen kompromisszumok árán. A párt a népi-nemzeti összefogás létrehozásáért folytatott harcában erőteljesen hangoztatta, hogy *az egység csak elvi alapon:* a szocializmus, a népi államunkhoz való hűség talaján *jöhet létre.*

Megindult a harc a nemzeti egység revizionista felfogása ellen, mert az az osztályellentétek elhomályosítására, a munkásosztály eszmei lefegyverzésére irányult. Az MSZMP Központi Bizottsága hangoztatta, hogy az egységért folytatott harc és a következetes osztályharc nem zárja ki egymást. Ellenkezőleg, a dolgozó nép tömörítésének és az osztályharcnak a feladatai ugyanazok. A munkásosztály vezetésével létrejött népi, nemzeti egységfront a belső ellenforradalmi erők és a külső ellenség ellen irányul. A népi-nemzeti összefogáson belül is harc folyik, ugyanis a nemzeti egységfront alapja az egyetértés olyan alapvető kérdésekben, mint a népi hatalom megszilárdítása, a béke, a szocializmus, a nemzeti függetlenség, a dolgozók jólétének emelése. Az összefogáson belül azonban harc folyik a különböző kispolgári és burzsoá nézetekkel szemben. Ez a küzdelem nagy türelmet igényel, nem a helytelen nézeteket hangoztató emberek, hanem nézeteik ellen irányul.

A párt tömegmunkájának új vonása volt a különböző dolgozó rétegek: a munkások, dolgozó parasztok, értelmiségiek, városi kispolgárok, az ifjúság, a nők körében végzett differenciált agitációs, nevelő munka. Ebben a munkában nagy segítséget nyújtottak a különböző *tömegszervezetek:* a szakszervezetek, a KISZ, a Nőtanács és más tömegszervezetek. Az ellenforradalom előtti időszakban a párttagok nagy száma valósággal csábította a vezetőket, hogy elhanyagolják a tömegszervezeteket, a párt és a tömegek közötti közvetett kapcsolatok ápolását. Az ellenforradalom után azonban a párt erőteljesen támaszkodott a tömegszervezetekre.

1957 végére létrejöttek a *Hazafias Népfront* újjászervezésének feltételei. Az év őszén újjáalakult a Hazafias Népfront Országos Tanácsa. 1957—1958 telén megalakultak a városi, megyei, járási, községi népfrontbizottságok és elnökségek. Az elnökségek megválasztása nagy politikai aktivitást hozott magával országszerte.

Az 1958. évi novemberi választások

A tömegekért folytatott harcban nagyon fontos szerepet játszott az 1958 novemberi választás, amely lezárta a konszolidáció folyamatát. A választásokat rövid előkészületek előzték meg. Elmaradt az előző választásokon szokásos hangos agitáció, a plakáttenger. A választások előtt az agitátorok legfeljebb egyszer látogattak meg egy-egy családot. A párt és a kormány — azzal érvelve, hogy a választásokon az emberek nem az utolsó két hét, hanem az ellenforradalom óta elért eredményekre, továbbá a felszabadulás utáni 13 év eredményeire szavaznak — visszautasította azt a javaslatot, hogy a választások előtt hozzon néhány életszínvonalat emelő intézkedést.

A választásokon — leszámítva a szavazástól tartózkodókat is — a Hazafias Népfront jelöltjei megkapták a választásra jogosultak szavazatainak 98%-át. A választás sikere igen nagy jelentőségű volt: 1. Megerősítette a népi hatalmat, formailag is teljessé tette az ellenforradalom utáni konszolidációt. 2. A választási eredmények megmutatták, hogy az ellenforradalom leverése után a Hazafias Népfront keretében széles népi-nemzeti összefogás jött létre a párt vezetésével. 3. A választási eredmények megmutatták, hogy népünk — sokan éppen az 1956-os események tapasztalatain okulva — megértette, magáévá tette a szocializmus vívmányaiért, nemzeti függetlenségünk és a béke védelméért folytatott harcban a szocialista országok összefogásának, a Szovjetunióval való szoros, testvéri szövetségnek a gondolatát.

3 A GAZDASÁGI KONSZOLIDÁCIÓ ÉS A HÁROMÉVES TERV BEINDÍTÁSA

A gazdasági konszolidáció

Az ellenforradalom által okozott 22 milliárdos kár, a hosszan tartó sztrájk, a termelés szünetelése, az üzletek, raktárak kifosztása, az árukészletek csökkenése következtében fellépő vásárlási láz rendkívül nehéz gazdasági helyzetet teremtett. Az infláció és a munkanélküliség réme fenyegette az országot. Az Elnöki Tanács rendeletet hozott munkaközvetítő irodák felállításáról és munkanélküli-segély bevezetéséről. A termelés beindításának a politikai akadályokon túl gazdasági

akadályai is voltak: elsősorban a szénhiány és általában az energiahiány. 1956 szeptemberében a szénbányászat napi termelése 75 000 tonna volt. Ez decemberre 17 000 tonnára csökkent. Mindez azt jelentette, hogy decemberben a gyárak gyakran ott sem tudták beindítani a termelést, ahol a sztrájkhangulatot már

sikerült leküzdeni. A bányavidékek ellenforradalmi elemeinek fokozatos elszigetelésével nagyarányú mozgalom indult a széntermelés fokozására. Széncsata kezdődött, mint 1945-ben, a lapok naponta közölték a széntermelés eredményeit.

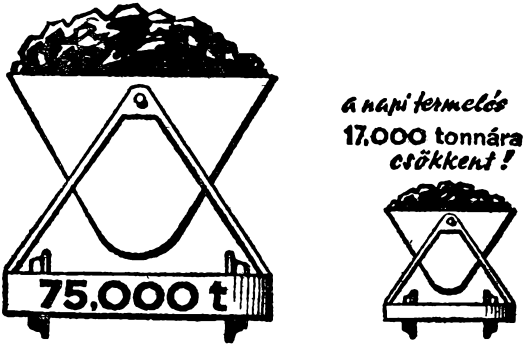

A beinduló termelés, a Szovjetunió és a testvéri szocialista országok gyors árusegélye lehetővé tette az infláció és a munkanélküliség elkerülését. *Májusra sikerült normalizálni az ipari termelést, amely 1957 végére elérte és pár százalékkal túl is haladta az 1955-ös szintet.*

Kedvezően alakult a mezőgazdasági termelés is. Jóllehet 1956—1957-ben 10%-kal csökkent a kenyérgabona vetésterülete, mégis 5%-kal több búza termett, mint 1956-ban. Növekedett a takarmánynövények vetésterülete, s ez kedvezően hatott az állatállomány növekedésére. *Bevált a mezőgazdasági termékek kötelező beszolgáltatását felváltó felvásárlási rendszer.* A felvásárolt mezőgazdasági termékek mennyisége mindössze 10%-kal maradt alatta az 1955-ös rekordbegyűjtési eredménynek. A beszolgáltatás megszűnése után csökkent a falusi lakosság igénye a központi készletek iránt. A parasztság kedvező hangulatát mutatta, hogy az 1957-es adóbevétel 7%-kal meghaladta az előirányzatot. Ugyanakkor a foglalások, végrehajtások száma egytizedére csökkent. Azaz, szinte teljesen megszűnt a falusi lakosság és egyéb kistermelők korábban nagyon elterjedt zaklatása.

Jelentősen nőtt a dolgozók életszínvonala. A munkások és alkalmazottak *reálbére kb. 16%-kal nőtt.* Sikerült nagyrészt helyreállítani az ellenforradalom során megrongálódott budapesti házakat és a súlyos gazdasági helyzet ellenére 60 000 új lakás épült 1957-ben.

A munkatermelékenység 2%-kal alatta maradt az 1955-ös évinek. A termelési költségek mintegy 3,5%-kal meghaladták az 1955. évi szintet. Hatottak még az ellenforradalom okozta morális károk: a munkafegyelem lazulása, a társadalmi tulajdon elherdálása, az üzemi lopások elszaporodása, a pazarlás.

A párt az ellenforradalom gazdasági következményeinek leküzdése során figyelembe vette az ellenforradalom előtti időszak gazdaságpolitikájának pozitív és negatív tapasztalatait, megkezdte a gazdaságpolitikában jelentkező szektás és revizionista nézetek leküzdését.

Az MSZMP gazdaságpolitikája és a hároméves terv

A párt gazdaságpolitikájának új vonásai közül első helyen kell említeni *a termelés gazdaságosságának előtérbe állítását.* A gazdaságpolitika szakított azzal a régebbi gyakorlattal, amely csak a terv mennyiségi mutatóival törődött: a cél az volt, hogy ne „... egyszerűen a termékek mennyiségét növeljük, hanem ezzel egyidőben fokozzuk a termelés gazdaságosságát".* E cél érdekében beruházásokat főleg

* Az MSZMP VII. kongresszusának jegyzőkönyve. Kossuth Könyvkiadó 1960. 89. old.

a leggazdaságosabban termelő iparágakban hajtottak végre, illetve a beruházásokat már elkezdett, befejezetlen létesítményekre fordította. A kormány elvetette azt a korábbi álláspontot, amely a termelés növelését csaknem kizárólag új gyárak, üzemek létesítésével kívánta megoldani. A beruházások zömét nem épületekre, hanem gépekre, a termelőapparátus felújítására fordították.

Komoly eredmények születtek a népgazdaságban a *demokratikus centralizmus lenini elvének* korábbinál helyesebb, hatékonyabb *alkalmazásában*. A túlzott centralizálás megszüntetése érdekében csökkent a minisztériumok beavatkozása a vállalatok életébe, megnőtt a vállalatok önállósága. Az iparban és a kereskedelemben egyaránt nagyszámú vállalat került a minisztériumok hatásköréből a tanácsok hatáskörébe, s ez elősegítette a helyi lehetőségek jobb kihasználását. Csökkent a központilag megadott tervmutatók száma, ez egyszerűsítette a gazdasági irányítást, megnövelte egy-egy terület, s az egyes szakmai vezetők önállóságát. Nagyobb önállóságot kaptak a vállalatok a bérezési rendszer alkalmazásában is. Nagy jelentősége volt *a nyereségrészesedési rendszer bevezetésének*, mert az üzem egész kollektíváját érdekeltté tette a vállalat nyereségében, a termelés gazdaságosságának fokozásában.

A párt és a kormány nagy figyelmet szentelt *a szocialista országokkal való gazdasági együttműködésnek*. Igyekezett a korábbinál jobban kihasználni a szocialista országok között létrejött és egyre inkább tovább fejlődő munkamegosztást. Ez is elősegítette a termelés gazdaságosságának növelését.

A párt és a kormány *nagy gondot fordított az életszínvonal* emelésére, bár a gazdasági helyzet igen nehéz volt. Így azután a dolgozók helyzete — mint láttuk — nem romlott, hanem még javult is, az ellenforradalmi lázadás okozta mintegy 22 milliárd forintnyi kár ellenére. Ezt mindenekelőtt a szocialista országok segítsége tette lehetővé. Nőttek az ország adósságai, melyek visszafizetésére 1960-tól került sor. Csökkent a nemzeti jövedelem felhalmozásra szánt része és csak az 1960-as évek elején kerülhetett sor nagyobb mértékben a néphadsereg szükséges megerősítésére, fegyverzetének szinte teljes kicserélésére. Ez azt jelenti, hogy 1957-ben az életszínvonal emelése részben a későbbi évek rovására történt.

A párt és a kormány gazdaságpolitikája nagy gondot fordított *a munkásosztály és a dolgozó parasztság közötti helyes viszony kialakítására és megszilárdítására.* Az MSZMP már említett agrárpolitikai tézisei hangsúlyozták a dolgozó parasztok érdekeltségét a termelés növelésében. A mezőgazdasági termelés fejlesztésének fő irányát a belterjesség fokozásában jelölték meg. Ellenfétben az 1956 előtti helytelen gyakorlattal, az állami támogatásnak nem a szövetkezeti tagok jövedelmének kiegészítését, hanem a saját erőből kezdeményezett beruházást kellett elősegíteni.

1958 januárjában indult meg az 1958—1960. évi hároméves terv. A hároméves tervről szóló törvény a következő célokat tűzte ki:

1. A népgazdaság szerkezetének javítása, a hazai adottságok, és a szocialista országokkal való gazdasági együttműködés lehetőségeinek legjobb kihasználása.

2. A termelékenység emelése, az önköltség csökkentése, a munka jobb megszervezése és a műszaki színvonal fejlesztése útján.

3. A rendelkezésre álló beruházási összegek koncentrálása a legfontosabb célokra.

4. A külkereskedelmi és a fizetési egyensúly biztosítása.

5. A tervezés realitása, tartalékok képzése.

6. A dolgozók életszínvonalának a gazdasági lehetőségekhez mérten való emelése.

4. A SZOCIALISTA KONSZOLIDÁCIÓ A KULTURÁLIS-IDEOLÓGIAI TERÜLETEN

Az ellenforradalom utáni közvetlen rendcsinálás kulturális-ideológiai területen

Legtöbb kárt az ellenforradalom kulturális területen okozott, leküzdése is itt volt a legnehezebb. A politikai, gazdasági területről visszahúzódó ellenforradalmi erők itt igyekeztek megvetni lábukat. A kormány a tudományos élet megszervezésére létrehozta a Tudományos Tanácsot. A feloszlatott Írószövetség he-

lyére pedig az Irodalmi Tanácsot. Fellépett az iskolákban a fakultatív vallásoktatás ellen szervezett papi-ellenforradalmi provokációkkal szemben.

Kemény harc folyt ideológiai téren is. Főként a nacionalizmus, a szovjetellenesség, a „semlegesség" álláspontjával kellett megküzdeni. De fontos feladat volt az értelmiség vagy éppen az ifjúság vezető szerepéről szóló nézetek megcáfolása is. Bizonyítani kellett a munkásosztály vezető szerepét, a párt, a proletárdiktatúra szükségességét, egyszóval a marxizmus—leninizmus alapigazságait, melyek hitelét részben a korábbi hibák, részben az ellenforradalom nagymértékben rontotta, különösen az értelmiség és a kispolgárság körében.

A proletárdiktatúra tömegbázisának kiszélesítéséért folytatott küzdelem előtérbe helyezte az ideológiai, kulturális munkát. Nagyobb szabású ellentámadás ezen a területen az 1957 júniusi pártértekezlet után bontakozott ki. Az ellentámadás kulturális téren is megtörte az ellenforradalom erőit. A kulturális pozíciókból kiszorultak azok az elemek, amelyek az ellenforradalom alatt átálltak az ellenség oldalára. Helyükbe a népi hatalomhoz hű értelmiségiek és jelentős számban tapasztalt, művelt pártmunkások kerültek.

Ennek következtében a tudományos intézetekben, iskolákban, egyetemeken helyreállt a rend, fontos tudományos eredmények születtek, s az oktatói és tanulmányi munka színvonala is emelkedett. Sikerült elszigetelni és később az alapvető politikai, társadalmi kérdésekben magunk mellé állítani azokat az írókat, művészeket, akik az ellenforradalom után még hosszú ideig tüntető hallgatással demonstrálták politikánkkal való egyet nem értésüket. E területeken különösen fontos feladat volt a burzsoá és revizionista nézetek visszaszorítása. Ennek a harcnak fontos állomása volt a politikai, filozófiai, közgazdaságtudományi, esztétikai és pedagógiai területen jelentkező revizionizmus nyilvános bírálata és elítélése.

A művelődéspolitikai irányelvek megjelenése, az eszmei harc erősödése

A legégetőbb ideológiai, kulturális feladatok megoldása lehetővé tette, hogy a párt összegezze az e téren elért eredményeket és hosszabb távra szóló tervet dolgozzon ki az egész ideológiai munka javítására. Ebből a célból születtek meg 1958 nyarán a párt művelődéspolitikai

irányelvei. Az irányelvek részletesen elemzik a párt művelődéspolitikájának a felszabadulás óta elért eredményeit. Cáfolják a revizionistákat, akik a párt kulturális politikájában előforduló hibák ürügyén tagadták a korszakos jelentőségű kulturális eredményeket. Az irányelvek rámutatnak az MDP kulturális politikájának hiányosságaira, hibáira is.

A kulturális munka fő feladatai közül első helyen tárgyalják a világnézeti nevelés kérdéseit. E tekintetben az ideológiai harc célja nem egyszerűen az, hogy „... az ellenséges vagy helytelen nézeteket háttérbe szorítsa vagy elnémítsa, elhallgattassa, hanem elsősorban az, hogy ezeket *legyőzze, eszmeileg szétzúzza, az emberek gondolkodásából kiűzze ... a marxizmus—leninizmus világnézetét terjessze,* s hatékony érveléssel hozzájáruljon a munkásosztály és a parasztság szocialista öntudatának erősítéséhez ... az értelmiség még ingadozó csoportjainak meggyőzéséhez, szocialista szellemű átformálásához."*

Intézkedéseket javasoltak a tudomány fejlesztésére, a műveltségi színvonal emelésére, a különböző művészetek eszmei tartalmának és formai kivitelezésének megjavítására. Foglalkoznak oktatásügyünk problémáival is. Kiemelik, hogy az oktatás szocialista tartalmának biztosítása mellett oktatásügyünk fő feladata: az iskola és az élet kapcsolatának szorosabbra fűzése, fiatalságunk jobb felkészítése az életre.

A párt művelődéspolitikai irányelvei elősegítették azt, hogy a kulturális fronton dolgozó kommunisták egységesen léphessenek fel a kulturális élet problémáinak megoldásában. Az irányelveket széles körűen megvitatták, nemcsak a kulturális fronton dolgozó párt- és állami funkcionáriusok, hanem a kulturális problémák iránt egyre jobban érdeklődő dolgozók — a párttagok jelentős része, pártonkívüli értelmiségiek, munkások, parasztok is.

A párt ideológiai munkájában nagy szerepet játszott *a vallásos ideológia elleni harc.* A párt a vallás elleni ideológiai harcot nem keverte össze a klerikális reakció elleni politikai harccal. A munkás-paraszt forradalmi kormány és a különböző egyházak közötti jó viszony kialakításának feltétele az ellenforra-

* Az MSZMP művelődési politikájának irányelvei. Kossuth Könyvkiadó 1958. 28. old.

dalom idején erőteljesen aktivizálódott klerikális reakció támadásának visszaverése volt. Ezt követően a munkás-paraszt forradalmi kormány az 1948—1950-ben megkötött egyezmény alapján rendezte az állam és az egyház viszonyát. Ennek eredményeként a demokratikus gondolkodású és a békemozgalomban aktív papokat visszahelyezték régebbi funkcióikba és megerősödött a politikailag lojális papság befolyása a különböző egyházakban.

A pártvezetés elismerte az állam és az egyházak együttműködésének szükségességét a szocializmus építése idején, de szakított azzal az opportunista felfogással, amely az együttműködés miatt éveken keresztül háttérbe szorította a vallás elleni eszmei harcot. A pártvezetés — a hívők vallási érzékenységét figyelembe véve — következetesen ateista propagandát folytatott, lépéseket tett a materialista világnézet elterjesztéséért. A vallásos maradványok leküzdésében a főszerepet azonban a szocializmus építésében való aktív részvétel játssza, a vallásos ember is lehet aktív építője a szocializmusnak. Ezért a vallásos ideológia elleni harc a dolgozók világnézetének átformálásáért folyik és nem a hívő emberek ellen.

*

Az 1957 júniusi országos pártértekezlettől az 1958 decemberi KB-i ülésig terjedő időszak igen nagy jelentőségű volt pártunk életében. Lezárta az ellenforradalom maradványai ellen, a szocialista konszolidációért folytatott harcot, megteremtette a szocialista építés meggyorsításának feltételeit.

A SZOCIALIZMUS ALAPJAI LERAKÁSÁNAK BEFEJEZÉSE MAGYARORSZÁGON

1. A SZOCIALISTA ÉPÍTÉS MEGGYORSÍTÁSÁNAK NEMZETKÖZI ÉS BELPOLITIKAI FELTÉTELEI

A nemzetközi helyzet alakulása

A magyarországi ellenforradalom leverésétől, a szuezi válság leküzdésétől átmenetileg enyhült, majd 1960 májusától, az U—2-es amerikai kémrepülőgép-incidens miatt meghiúsult négyhatalmi csúcstalálkozó után ismét éleződött a nemzetközi helyzet, egészen a karib-tengeri közvetlen háborús kofliktus veszélyét felidéző válságig.

Az imperializmus ellen, a békéért folytatott harc fő erejének, a szocialista világrendszernek a fejlődése az SZKP XX. kongresszusa után meggyorsult, és *az ötvenes évek végére, a hatvanas évek elejére új szakaszba jutott.* A Szovjetunióban lezárult a szocializmus teljes felépítésének a háború és a helyreállítás által megszakított negyedszázada. A szocializmus győzelme a Szovjetunióban teljessé, s a nemzetközi erőviszonyokban végbement változások nyomán véglegessé is vált. Megkezdődött a kommunizmus általánosan kibontakozó építésének időszaka, melynek tervét az SZKP XXII. kongresszusán elfogadott új pártprogram foglalta össze.

A szocialista országok többségében befejeződött a szocializmus alapjainak lerakása, s ezek az országok a szocializmus építésének új szakaszába — a szocializmus teljes felépítésének időszakába léptek. A szocialista építés útjára lépett a tizennegyedik szocialista ország, Kuba is. A népi demokráciákban az ipar túlsúlyra jutott a népgazdaságban, ipari vagy ipari-agrár országokká váltak. A szocialista világrendszer gazdasága jóval gyorsabb ütemben fejlődött, mint a kapitalista gazdaság. Nézzük pl. az ipari termelés növekedésére vonatkozó adatokat (összehasonlítható területen) az 1937-es év %-ában:

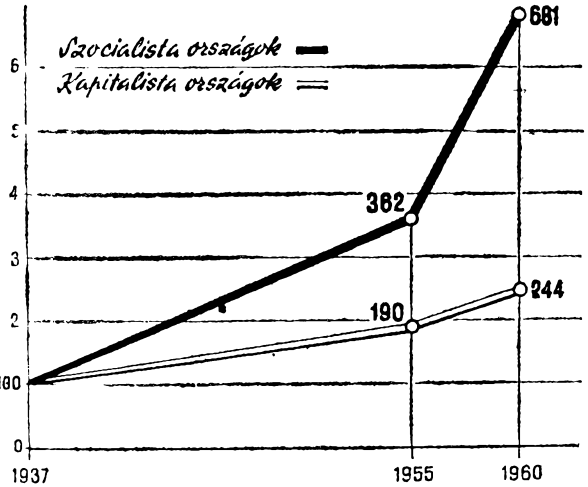

Az egész szocialista rendszer viszonylatában a mezőgazdasági művelés alatt álló földterületen a szocialista szektor részaránya meghaladta a 90%-ot. Ennek eredményeként megváltozott a társadalom osztályszerkezete, szorosabbra fűződött a munkás-paraszt szövetség, megszűnt a kizsákmányolás gazdasági alapja. Megerősödött a szocialista országok együttműködése a Varsói Szerződés és a KGST keretében.

Az imperialista agressziós törekvések erősödése *a kommunista és munkáspártok* sorainak tömörítését követelte. Ezt a célt szolgálta *képviselőik tanácskozásának összehívása 1960-ban.* A tanácskozás nyilatkozatot fogadott el, amely helyesen foglalt állást korunk jellegének értékelésében, a nemzetközi munkás- és kommunista mozgalom fő feladatainak megítélésében. A tanácskozáson elfogadott nyilatkozatot — a Jugoszláv Kommunisták Szövetsége képviselőit kivéve — valamennyi párt aláírta. Aláírták a Kínai Kommunista Párt képviselői is, noha a párt vezetői 1960 tavaszán sajtójukban nyíltan szembefordultak a nyilatkozat alapelveivel. A Kínai Kommunista Párt vezetőinek támadása a kommunista világmozgalom általános irányvonala, az SZKP és mindazon pártok ellen, amelyek szemben állnak a kínai vezetők irányvonalával, súlyosan kihatott a szocialista országok kapcsolataira, együttműködésére is.

A nemzetközi helyzet további döntő tényezője volt a gyar-

mati rendszer felbomlása. Az 1950-es évek végére egymás után szabadultak fel a volt gyarmati, félgyarmati országok. Az új, független államok többsége a külpolitikában a béke mellett állt, egy részük a belpolitikában a nem kapitalista utat választotta. Mindez azonban *harci kérdés volt,* még a frissen elnyert függetlenség biztosítása is, de még inkább a nem kapitalista út politikai-gazdasági feltételeinek megteremtése.

A belpolitikai helyzet

A belső feltételek közül az elsődlegesek a politikai feltételek voltak. A szocialista konszolidáció nem egyszerűen helyreállította, hanem új, szilárdabb alapokra helyezte a proletárdiktatúrát, a népi hatalmat Magyarországon. A kétfrontos harcban helyreállt és megszilárdult a pártegység, a munkásosztály, a párt vezető szerepe, a munkás-paraszt szövetség. Ez utóbbi azért volt különösen jelentős, mert hazánkban a szocialista építés meggyorsítása, mindenekelőtt a mezőgazdaság szocialista átszervezésének meggyorsítását és befejezését jelentette.

Jól alakultak a gazdasági feltételek is: 1957-ben befejeződött a gazdasági konszolidáció, 1958-ban megkezdődött a hároméves terv. A terv eredeti célkitűzéseit már 1958-ban sikerült jelentősen túlteljesíteni. 6,1%-kal nőtt a nemzeti jövedelem, 11%-kal az ipari termelés, 5,5%-kal a mezőgazdasági termelés. Minden jel arra mutatott, hogy a hároméves terv túlzottan óvatos célkitűzéseit lényegesen túl lehet teljesíteni.

Gyorsan fejlődött a mezőgazdaság szocialista szektora. 1958-ban 26 645 traktor volt a mezőgazdaságban, melyek döntően a szocialista szektorban dolgoztak. A műtrágya-felhasználás hatóanyagban számítva 1 kat. hold szántóra 11,4 kg volt. Ez azonban úgy oszlott meg, hogy az állami mezőgazdasági üzemekben 41,4, a szövetkezetekben 24,4, s az egyéni gazdaságokban csak 4,5 kg volt az egy kat. hold szántóra jutó műtrágyamennyiség. Ez már 1958-ban megmutatkozott a szocialista szektor növénytermelésének az egyéni gazdaságokat jóval túlhaladó termésátlagaiban. A termelőszövetkezeti parasztság évi jövedelme elérte és 12%-kal túl is haladta az egyénileg gazdálkodó parasztok jövedelmének átlagát. Ez utóbbi persze nagyon megoszlott. Egész magas jövedelemmel rendelkeztek a jól gazdálkodó középparasztok, s ettől lényegesen kisebb volt a még egyénileg gazdálkodó szegényparasztok jövedelme.

Az MSZMP KB 1958 decemberi ülése. Az átszervezés fő elvi kérdései

A szocialista építőmunka meggyorsításában történelmi határkő volt az *MSZMP Központi Bizottságának 1958 decemberi ülése*, amely megvitatta a termelőszövetkezeti mozgalom további fejlődésének feladatait. Megállapította, hogy a dolgozó parasztság hangulata megjavult a szövetkezeti gazdálkodás irányába, *s lehetőség van a termelőszövetkezeti mozgalom fejlődésének meggyorsítására és arra, hogy már az 1959-es év folyamán jelentősen fejlődjön a mozgalom.*

Nagy vita volt a *lenini önkéntesség elvének értelmezése* körül a mezőgazdaság szocialista átszervezésében. Voltak ugyanis, akik a régi hibáktól, az ötvenes évek elején gyakran előforduló erőszakosságoktól tartottak, s úgy gondolták, hogy meg kell várnunk, amíg a parasztok önszántukból kezdeményezik a szövetkezet létrehozását. Az „önkéntesség" ilyen értelmezése hosszú időre elodázta volna a mezőgazdaság szocialista átszervezését, feltételezte, hogy a parasztság spontán, ha úgy tetszik magától rálép a szocialista útra, azaz a falu automatikusan követi a várost a szocialista fejlődésben. A KB határozata rámutatott arra, hogy az önkéntesség nem zárja ki a szívós agitációs és szervező munkát. A mezőgazdaság szocialista átszervezése csakúgy, mint a szocialista építés bármely más feladata nem oldódik meg „magától", nem spontán, hanem tudatosan szervezett és irányított folyamat, melyben a munkásosztályt és pártját illeti a vezető szerep.

Mások úgy gondolták, hogy a mezőgazdaság szocialista átszervezése nem lehetséges az önkéntesség elve alapján. Úgy látták, hogy a mezőgazdaság szocialista átszervezésének fő akadálya a parasztság növekvő életszínvonala, s javasolták annak megnyirbálását. A Központi Bizottság elítélte ezt az álláspontot, hiszen népi demokráciánk történetében — az ötvenes évek elején — volt már példa arra, hogy ez a „módszer" a munkás-paraszt szövetség lazulását eredményezte és megingatta a proletárdiktatúra alapját.

Az előző kérdéssel függött össze a vita a *szövetkezetek fej-*

lesztésének üteméről. Többen úgy vélték, hogy a népgazdaság teherbíró képessége miatt a „fontolva haladás", a fejlesztés lassúbb üteme a reális. Úgy vélték, hogy először meg kell teremteni a gazdasági alapokat a szövetkezetek létrehozásához (gazdasági épületek, magtárak, istállók, gépi felszerelés) és azután lehet csak szervezni a parasztokat a közös gazdálkodásra, s csak annyi szövetkezetet szabad szervezni, amennyit a rendelkezésre álló anyagi eszközökből kompletten felszerelhetünk. Az ilyen álláspontok lebecsülték a magyar népgazdaság lehetőségeit, eltúlozták a gazdasági feltételek jelentőségét. Emellett számításon kívül hagyták a parasztok saját erőfeszítéseit szövetkezetük megszilárdításában. Szem elől tévesztették, hogy a szövetkezetek fejlesztése elsősorban mozgalom, ahol a továbbhaladásban a politikai feltételeknek van elsődleges szerepük.

Viták folytak *a mezőgazdaság szocialista átszervezésének és a mezőgazdasági termelés egyidőben történő növelésének kettős feladatáról is.* A vita tulajdonképpen igen régen kezdődött és a szocialista építés egész időszakában, tehát már 1948-tól folyt. Mind jobbról, mint balról, hol nyíltan, hol burkoltan, de tagadták a „kettős feladat" megoldásának lehetőségét. Így azután, amikor az ötvenes évek elején előtérbe került a mezőgazdaság szocialista átszervezése, a pártvezetés szem elől tévesztette a mezőgazdasági termelés növelésének szükségességét. Amikor erre a hibára az MDP KV 1953 júniusi ülése rámutatott, s ezt követően előtérbe került a mezőgazdasági termelés emelése, fejlesztése, háttérbe szorult a mezőgazdaság szocialista átszervezése. A KB ülésen az az álláspont kerekedett felül, amely lehetségesnek tartotta a kettős feladat megoldását.

Többen úgy gondolták, hogy főként az alacsonyabb típusú termelőszövetkezetek fejlesztése a célszerű. A Központi Bizottság úgy határozott, hogy az alacsonyabb típusú szövetkezetek létrehozását is támogatja, ahol a természeti, gazdasági, vagy más feltételek ezt indokolják, de a mezőgazdaság szocialista átalakításának fő útja *a mezőgazdasági termelőszövetkezetek alakítása.*

A KB ülése hangoztatta, hogy *a mezőgazdaság szocialista átszervezésének sikere azon múlik, mennyire sikerül társadalmi üggyé tenni.*

A mezőgazdaság szocialista átszervezésének meggyorsulása

A Központi Bizottság 1958 decemberi határozatának nagy jelentősége volt az ország további fejlődése szempontjából. Széles fronton megindulhatott a harc a szocializmus építése meggyorsításáért. A mezőgazdaság szocialista átszervezése a szocializmus építésének egyik legnehezebb feladata. A dolgozó parasztság milliós tömegeit átvezetni a szocialista gazdálkodás útjára nehéz feladat volt, annak ellenére, hogy dolgozó parasztságunk az ellenforradalom idején eldöntötte: nem a régi kapitalista rendszerben akar élni, hanem a szocializmustól várja boldogulását. S bár tudta, hogy ez előbb-utóbb a szövetkezetekbe való belépést jelenti, mégis csak nehezen, sok bizonytalanság és gyötrődés után tudott elszakadni a régitől, a megszokottól és kezdett hozzá az új paraszti élethez.

Kommunisták és nem kommunisták százai, munkások, értelmiségiek — akik őszintén és teljes szívvel a szocializmus mellett álltak — mentek ki a falvakba, beszélgettek a dolgozó parasztokkal. Nagyon jelentős munkát végeztek a régi termelőszövetkezetek tagjai is. Az érvek sokaságát vonultatták fel a nagyüzemi gazdálkodás fölényéről, a nagyüzem térhódításáról az egész világon, a falu felemelkedésének lehetőségeiről és módjairól. Türelmes felvilágosító munkával, okos szóval magyarázták az új paraszti élet perspektíváit. Munkájuk nyomán fokozatosan oldódtak fel a parasztok kételyei, félelmük az új, ismeretlen jövőtől.

Az osztályellenséget váratlanul és készületlenül érte az átszervezés sikere. Ezért a szervezés során csak elvétve lehetett találkozni ellenséges tevékenységgel. Csak később, amikor már javában folyt a szervezés, kapcsolt rá, főként rémhírek terjesztésével, különösen a szövetkezetekbe még be nem lépett parasztok és városi kispolgárok körében. A zavarkeltés azonban nem hozta meg a várt sikert. Maguk a tények cáfolták meg az ellenséges rágalmakat. Az átszervezés helyes módja, a munkás-paraszt szövetség ereje jutott kifejezésre abban a körülményben, hogy *az átszervezés időszakában az osztályharc nem éleződött*, hogy fő frontja az ideológiai-politikai nevelő munka maradt.

Az MSZMP Központi Bizottsága 1958 decemberi határozatának végrehajtása során már 1959-ben az ország szántóterü-

letének csaknem 50%-a tartozott a szocialista szektorhoz. A parasztok az átszervezés során döntően a hazánkban kialakult legfejlettebb szövetkezeti formát választották: többségében mezőgazdasági termelőszövetkezetet alakítottak. Emellett a korábbi évektől eltérően egy-egy falu parasztsága lépett a szocialista mezőgazdaság útjára. A korábban főként agrárproletár, szegényparaszt tsz-tagság összetétele megváltozott, nőtt a tagságon belül a kis-, közép-, sőt a gazdagparaszti gazdálkodók száma. Ezzel együtt megnőtt a tsz-be vitt vagyon és saját földterület nagysága.

Az új szövetkezetek megszilárdítása

1959 márciusa után a tömeges tsz-szervező munka átmenetileg félbemaradt. A pártvezetés átcsoportosította az erőket az újonnan megalakult termelőszövetkezetek politikai és gazdasági megszilárdítására.

Az újonnan alakult termelőszövetkezetek előtt a kezdés jelentős nehézségei, nagy feladatok álltak. A dolgozó parasztoknak, akik tegnap még egyénileg gazdálkodtak, új és ismeretlen volt a közös munka, nagy problémát jelentett a több száz vagy éppen ezer holdas gazdaságok vezetése. Éves termelési tervek készítése, az üzemszervezés kiépítése, a nagyüzemi táblák kialakítása, a tsz-tagok munkába állítása, a tavaszi munkák megkezdése — mindmegannyi merőben új és sok gondot okozó feladat volt. Gondoskodni kellett arról is, hogy az új tsz-ek már az első évben több árut adjanak az országnak, mint az átszervezés előtt az egyéni gazdaságok, és hogy az új tsz-tagok jövedelme — lehetőség szerint — ne legyen kevesebb már az első évben sem, mint egyénileg gazdálkodó korukban, a továbbiakban pedig évről évre növekedjék.

A párt és állami szervek nagy segítséget nyújtottak az új élet megindulásához. Ipari üzemek munkásai vállalták az új termelőszövetkezetek patronálását. Ez a munka gyökeresen különbözött a korábbi évek falujáró munkájától. Az ipari üzemek vezetői a tsz-elnökök munkájához, a párttitkár a tsz-párttitkár munkájához, a főkönyvelő a tsz-könyvelő munkájához nyújtott segítséget. 1959-ben ötszáz pártmunkás cserélte fel munkahelyét és lett az új termelőszövetkezetekben elnök, párttitkár vagy agronómus. Az új tsz-elnököket különböző tanfo-

lyamokon képezték, hogy mielőbb megtanulják a mezőgazdasági nagyüzem vezetését.

Az új tsz-tagság munkába állítása sem volt könnyű feladat. Csak lassan értették meg, hogy a termelőszövetkezet csak akkor biztosíthatja a megfelelő és növekvő jövedelmet, ha ugyanolyan lelkiismeretesen megművelik a földet, mint egyéni gazdálkodó korukban.

Nagyon fontos volt, hogy a termelőszövetkezetek olyan jövedelemelosztási rendszert érvényesítsenek, amely ösztönzőleg hat a tsz-tagokra, bevonja őket a közös munkába, segíti a munkafegyelem megszilárdítását, elősegíti a munkaerőhiány enyhítését. Ezért a korábbi munkaegységrendszert különféle premizálási módszerekkel egészítették ki. A növénytermesztésben családoknak adtak ki földterületeket növényápolásra, amit magasabb terméseredmények elérésénél — munkaegységen kívül — premizáltak. Ez a helyes törekvés nem jelentett letérést a szocialista bérezési elvekről, ugyanakkor a parasztokat anyagilag is érdekeltté tette a magasabb terméseredmények elérésében, elősegítette a családtagok bevonását a közös föld megművelésébe.

Az egységes szövetkezeti parasztság kialakulása felé

A mezőgazdaság szocialista átszervezésével nagyrészt *létrejöttek a korábban szétszórt, nagymértékben differenciálódott parasztság egységének, az egységes szocialista parasztság kialakulásának objektív és részben szubjektív feltételei.* Az egységes szövetkezeti parasztság kialakításának fontos feltételei voltak a közös tulajdonhoz való helyes, szocialista viszony; a kollektív szocialista munkaerkölcs kialakítása; az egymással szembeni bizalmatlanság és ellentétek leküzdése a volt szegényparasztok és a volt közép- és módos parasztok, az új és a régi szövetkezeti tagok között; a parasztság szocialista szellemű átnevelése, amelyben nagy szerep hárult a termelőszövetkezetek pártszervezeteire.

A parasztságon belül végbemenő társadalmi átalakulás arra késztette a pártvezetést, hogy napirendre tűzze a szövetségi politika néhány kérdését. Így például azt a kérdést, hogy a lenini hármas jelszó mennyire iránymutató a szövetkezeti parasztsághoz kialakítandó viszonyban. A pártvezetés rámutatott, hogy a lenini hármas jelszó a vagyoni szempontból rétegekre

tagolt parasztsághoz való viszonyra vonatkozott. Lenin soha nem mondott olyant (ez Lenin életében nem is volt aktuális), hogy támaszkodj a *volt* szegényparasztra, nyerd meg a *volt* középparasztot, s harcolj a *volt* kulák ellen. A szövetkezetbe belépett parasztok tulajdonviszonyaikat tekintve a kialakuló egységes szövetkezeti paraszti osztály tagjai. A szövetkezeti parasztsággal kapcsolatos politikában és *az egyes szövetkezeti parasztok megítélésében tehát az a helyes, ha nem korábbi osztályhelyzetük, hanem jelenlegi magatartásuk, politikai hozzáállásuk, a szövetkezethez való viszonyuk alapján ítélik meg őket.*

Az átalakulás a korábbinál is élesebben vetette fel, *mi legyen a volt kizsákmányoló, osztályidegen elemekkel.* Az MSZMP már az ellenforradalom utáni időszakban is, amikor pedig már igen kiélezódött az osztályharc, ellene volt annak, hogy — függetlenül magatartásuktól — a rendszer iránt lojális, volt kizsákmányoló elemeket is üldözzék. Ezt a politikát fejlesztette tovább a pártvezetés a mezőgazdaság szocialista átszervezése során. Lehetővé tette, hogy kulákok is tagjai legyenek a szövetkezeteknek, s két év becsületes munkája után azt is, hogy tisztséget is viselhessenek a szövetkezetben.

A mezőgazdaság szocialista átszervezése *döntő hatást gyakorolt a részben falusi származású értelmiségre is.* A mezőgazdaság szocialista átszervezésének meggyorsítása az értelmiség bizonyos köreiben zavart, értetlenséget okozott. Ebben az átszervezésben az ötvenes évek elején elkövetett hibák megismétlődésétől való félelmen túl, az az aggodalom jutott kifejezésre, hogy nem hittek a szocialista útra lépett parasztság felemelkedésében. Ilyen irányban hatottak bizonyos, a régi életformához kapcsolódó nosztalgiák, ezek idealizálása is. Az átszervezés egészséges üteme, a szövetkezetek többségének gyors megszilárdulása, a parasztság életviszonyaiban bekövetkezett még csak kezdeti, de máris jelentős pozitív változások megnyugtatták az értelmiségnek ezt a részét. Megértették, hogy a jövő nem a kisgazdaságé, a tanyáé, a lovas és ökrös szekéré, hanem a gépesített, fejlett agrotechnikát alkalmazó, a parasztságnak könnyebb munkát, növekvő jólétet, az egész népnek több kenyeret, élelmiszert biztosító szocialista nagyüzemi mezőgazdaságé.

„Európába értünk végre
a népvándorlás kétezer éve után!
S az értelmes erő lánctalpas traktorával
szaggatnám fel gyorsabban ezt a tájat:
— tűnjön el a falvak borzassága és
a tanyák sündisznó-szuszogása.
Hogy gyűlölöm már,
amit még annyira szeretek!
— a szegénység megáldott ereklyéit,
a befogott tehénkék kajla bánatát,
a zsugoriság nyávogó imáit,
a pislogó szemekben
a babonák ragályos trachomáját.

Lassan széled a vert történelem."

(Váci Mihály: Szabadság! Tégy gazdaggá minket!)

A párt és a kormány agrárpolitikai intézkedései

1961 elejére a tömeges átszervezés lényegében befejeződött. A mezőgazdaság szocialista szektora (tsz-ek és állami gazdaságok) a szántóterület kb. 90%-ára terjedt ki. Az átszervezés munkája egyenletesen, három év alatt 1958—1959, 1959—1960, 1960—1961 telén folyt. Az első évben 34, a másodikban 56, a harmadikban 78%-ra nőtt a termelőszövetkezetek aránya a szántóterületből. Tavaszonként a szervező munka abbamaradt; az újonnan létrejött szövetkezetek megszilárdítása folyt tovább.

Sikerült teljesíteni az 1958 decemberében kitűzött „kettős feladat" második felét is: az átszervezés időszakában jelentősen nőtt a mezőgazdasági termelés. A hároméves terv időszakában 11%-kal, 1958 és 1961 között, a mezőgazdaság tömeges átszervezése időszakában — két időjárás szempontjából nem kedvező esztendő ellenére — *8,5%-kal növekedett a mezőgazdasági termelés* és 13,5%-kal a felvásárlás. Bizonyos mértékig nőtt az állatállomány és fejlődtek az összes kényes kultúrák (szőlő, gyümölcs stb) is. Ezek pedig mindig a dolgozó paraszti tömegek politikai magatartásának fontos jelei.

Az átszervezés sikerében nagy szerepet játszott a kormány néhány fontos intézkedése. Ilyen volt *a földjáradék-fizetés* kötelezővé tétele. Ez a rendelet különösen a középparasztság elhatározása szempontjából volt fontos. Erős és kedvező vissz-

hangot váltott ki a parasztságból *a társadalombiztosítás és a nyugdíjjogosultság kiterjesztése* a termelőszövetkezeti tagokra. A parasztság az iránta megnyilvánuló bizalom jelének tekintette azt is, hogy *a helyi vezetők, tsz-elnökök, brigádvezetők kiválasztásában a döntő szó a szövetkezet tagságáé lett.* A tapasztalatok azt bizonyították, a parasztok általában jól választottak, a munka irányítására legalkalmasabb embereket tették meg vezetőnek.

A szövetkezetek megszilárdítása szempontjából nagy jelentősége volt *a tsz-pártszervezetek megerősítésének,* illetve az új tsz-pártszervezetek alakításának. Az ezen a téren elért eredményeket mutatja, hogy 1960 júliusában a tsz-ek 89%-ában, 1962 márciusában már 97%-ában működött pártszervezet. Ez óriási eredmény volt, mivel a korábbi években a községek nagy részében csak kis létszámú pártszervezetek működtek, és a párttagok között is kevés volt a dolgozó paraszt. E lemaradás megszüntetését az élet nagyon követelően vetette fel. Az MSZMP Központi Bizottsága a lemaradás megszüntetése érdekében átmenetileg hozzájárult, hogy tagjelöltség nélkül is fel lehet venni a pártba a legjobban dolgozó tsz-tagokat, akik bebizonyították hűségüket a szocialista rendszerhez, és kérték felvételüket.

Ennek következtében változás állt be a falusi párttagság összetételében a tsz-parasztok javára, megerősödött a párt paraszti bázisa. A mezőgazdaság területén dolgozó párttagság száma 1957 végén 110 276, 1958 végén 115 243 volt. Ez a szám 1961 végére 139 560-ra nőtt. Ezen belül azonban a tsz-pártszervezetekben levő párttagok száma 1957-ben 19 742, 1958-ban 22 290, 1961-ben 85 848 volt, azaz több mint négyszeresére emelkedett.

Az állami segítség kifejezésre jutott a mezőgazdasági beruházások növekedésében. Az összes beruházásokon belül nőtt a mezőgazdaságra fordítottak aránya: 1950—1954 között 13,8%, 1958—1959-ben átlag 17,4%, 1960-ban 20,8% volt. A mezőgazdaságban eszközölt nagymértékű beruházások azt mutatták, hogy egészségesen fejlődő népgazdaságunk nagyrészt eleget tudott tenni a mezőgazdaság szocialista átszervezéséből reá háruló nagy követelményeknek, bár az igények gyorsabban nőttek, mint a rendelkezésre álló eszközök.

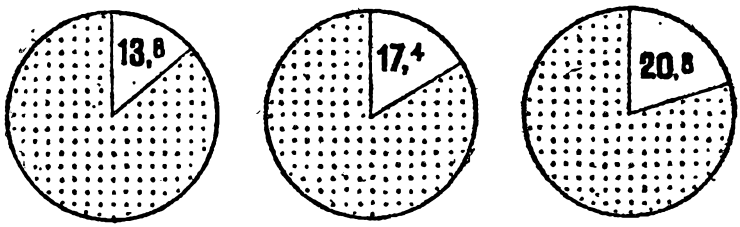

A mezőgazdaság termelőerőinek növekedését az átszervezés időszakában, jól mutatják az alábbi adatok:

Év	A traktorok száma	Az 1 kat. holdra jutó műtrágya (hatóanyagban átszámítva)	Öntözött terület (1000 kat. hold)
1938	7 014 (1935)	1,3 kg	24 (1939)
1949	13 021	2,3 kg	47
1958	26 645	11,4 kg	—
1960	41 015	18,2 kg	165
1962	59 404	30,8 kg	382

3. A GAZDASÁGI ÉS POLITIKAI HELYZET A MEZŐGAZDASÁG SZOCIALISTA ÁTSZERVEZÉSÉNEK IDŐSZAKÁBAN

A mezőgazdaság szocialista átszervezésében 1958—1959 telén elért eredmények jelezték, hogy a szocialista építés a konszolidáció befejezésével új szakaszába lépett. Az így előállt helyzet nagyobb követelményeket állított a párt- és állami szervek elé mind gazdasági, mind politikai, mind pedig ideológiai-kulturális területen.

Az MSZMP KB 1959 márciusában úgy döntött, hogy 1959 végére összehívja a párt VII. kongresszusát. Határozat született arról is, hogy meg kell gyorsítani a szocializmus építését a népgazdaság más területein is, főként az iparfejlesztésben. A KB ülése célul tűzte ki, hogy a hároméves terv fő célkitűzéseit 1959, tehát a terv második évének végére teljesíteni kell.

Az MSZMP VII. kongresszusa

Nagyarányú munkaverseny bontakozott ki a VII. kongresszus tiszteletére. Ennek során nagyrészt sikerült kiküszöbölni a munkaverseny-mozgalom régebbi, 1956 előtti hibáit. A Szovjetunióban elterjedt kommunista brigádmozgalom példája nyomán megjelentek a szocialista munkabrigádok Magyaror-

szágon is. s ez a munkaverseny új, eddiginél magasabb fokát jelentette. A szocialista brigádok a termelés növelését, a technika fejlesztését, a brigádtagok szakmai továbbképzését, az élenjárók tapasztalatainak átadását tűzték ki célul. Emellett nagy szerepet játszottak és játszanak ma is a szocialista ember kialakításában, tagjaik szocialista öntudatának, általános és szakmai műveltségének növelésében.

A munkaverseny kibontakozásában, a mezőgazdaság szocialista szektorának megszilárdításában nagy szerepet játszott a párt VII. kongresszusára készülő kommunisták megnövekedett aktivitása. Az év második felében megkezdődött a pártszervezetekben a vezetőségek újjáválasztása és a küldöttek megválasztása a felsőbb pártszervek pártértekezleteire, a felkészülés a pártkongresszusra. A Központi Bizottság a kongresszus előtt közzétette a kongresszusi irányelveket és a készülőben levő új ötéves terv irányelveit. A taggyűléseken, pártértekezleteken — saját munkaterületük eredményeinek, problémáinak értékelésén túl megvitatták ezeket az irányelveket is, javaslatokat, megjegyzéseket tettek a kongresszus anyagához. Erősödött a pártdemokrácia, nőtt a kommunisták aktivitása.

Az MSZMP VII. kongresszusa 1959. november 30-tól december 5-ig ülésezett. A Központi Bizottság beszámolója és a határozatok behatóan elemezték az ellenforradalom leverése óta eltelt időszak történelmi tapasztalatait. A kongresszus jóváhagyta az 1956 decemberi határozat értékelését az ellenforradalmat előidéző okokról. Rámutatott, hogy a gyors konszolidáció, a szocialista építés sikereinek döntő forrása a *párt leninI elvi politikája*, amely lehetővé tette az SZKP XX. kongresszusa történelmi jelentőségű útmutatásainak alkalmazását a magyarországi viszonyokra. A párt szakított a valóságos helyzetet, a tényeket semmibe vevő szubjektivizmussal, politikája a helyzet konkrét elemzésének Lenin által felállított követelményéből indult ki. A KB — gyakran évtizedes mulasztást pótolva — felülvizsgálta a párt tevékenységének minden főbb területét, s ennek alapján szabta meg a teendőket. E vizsgálat kiterjedt a pártmunka módszereire, a szövetségi politikára, a gazdaságpolitikára, ideológiai életünk főbb kérdéseire. A KB kétfrontos harcot folytatott a revizionizmus és a szektás-dogmatikus politika és gyakorlat maradványai ellen.

A sikerek másik döntő forrása — mutatott rá a kongresszus —, hogy *a Magyar Népköztársaság a szocialista világrendszer keretein belül fejlődött.* A szocialista országok — elsősorban a Szovjetunió — katonai, gazdasági, politikai segítséget nyújtottak a magyar népnek.

A kongresszus jóváhagyta a Központi Bizottság intézkedéseit a szocialista építés meggyorsítására azzal, hogy *a szocialista építés meggyorsításának az a célja, hogy a következő években befejeződjön a szocializmus alapjainak lerakása Magyarországon.* Ez megköveteli a népi hatalom további erősítését, az ipar és a népgazdaság erőteljes fejlesztését, a kulturális, ideológiai munka fokozását, a párt erejének, vezető szerepének növelését, és mint legfontosabb láncszem: *a mezőgazdaság szocialista átszervezésének befejezését.*

A VII. kongresszus összegezte a párt erősítésében elért eredményeket és a további feladatokat. Megállapította, hogy az ellenforradalom leverése után *a párt megerősödött, egysége megszilárdult, lényegében leküzdötte a revizionizmust, a személyi kultuszt, a szektás „baloldali" elhajlást és káros következményeit.* Ennek ellenére továbbra is harcolni kell a revizionizmus és a szektás-dogmatikus hibák maradványai ellen, s e hibák világnézeti gyökere: a szubjektivizmus ellen.

A pártegység szilárdítását szolgálta, hogy az ellenforradalom után *sikerült összeforrasztani a 40 éves magyar kommunista mozgalom három* élő nemzedékét; a Tanácsköztársaság idejének kommunistáit: a két világháború közötti illegális kommunista mozgalom harcosait és az 1945-ben, illetve 1945 után belépett kommunistákat. A régi pártvezetés bizalmatlan volt a baloldali szociáldemokratákkal is, de az ellenforradalom óta a párt ezen a téren is nagy eredményeket ért el. A párttagokat nem aszerint ítélik meg, hogy eredetileg a Kommunista Párt, vagy a Szociáldemokrata Párt tagjai voltak, hanem aszerint, hogy hogyan viselkedtek az ellenforradalom alatt és azóta milyen munkát végeztek.

A kongresszus megállapította, hogy a párt és a tömegek viszonyában az ellenforradalom óta fontos változások következtek be. A párt és a tömegek kapcsolata a Lenin által megfogalmazott kölcsönös bizalmon alapul. Kádár János elvtárs

kongresszusi zárszavában aláhúzta, hogy a párt nem uralkodik, hanem szolgálja a népet, s a kommunisták büszkék erre, s ez jusson kifejezésre magatartásukban is. A kommunistáknak nem kell különleges embereknek lenniük, csak igaz embereknek, akik abban különböznek másoktól, hogy miközben ők is személyes boldogságukat keresik — csak úgy tudnak boldogok lenni, ha minden dolgozó ember élete jól alakul.

A hároméves terv teljesítése — a második ötéves terv megvalósításának megkezdése

Az MSZMP VII. kongresszusa után nagy lendülettel folyt tovább a hároméves terv teljesítése és 1960 végére be is fejeződött. A hároméves terv menetközben megemelt célkitűzéseit sikerült teljesíteni. A nemzeti jövedelem az előirányzott 13%-kal szemben 20%-kal, az ipari termelés 22% helyett 40%-kal, a mezőgazdasági termelés az előirányzotthoz képest 12%-kal nőtt a tervidőszakban. A személyes fogyasztás, a szolgáltatások és a társadalmi juttatások együttes összege egy lakosra számítva kb. 17—19%-kal nőtt. A tervtúlteljesítés alapja az volt, hogy a beruházások összege kb. 45%-kal több volt, mint az előirányzott. Az összes beruházások 44%-a jutott az iparra, 18%-a a mezőgazdaságra.

A hároméves tervidőszakban ment végbe a mezőgazdaságban a szocialista átszervezés. A faluban kibontakozó társadalmi forradalommal együtt megkezdődött a mezőgazdaság termelőerőinek tudományos technikai forradalma.

A tervteljesítés sikerei mellett említést kell tenni a hiányosságokról is: 1. nem sikerült eredményeket elérni a befejezetlen beruházások csökkentése és a beruházási költségek csökkentése területén; 2. a hároméves terv második felében a terven felül keletkező tartalékokat túlbecsülve, gyorsabban nőtt a fogyasztás és a felhalmozás, mint ahogyan a nemzeti jövedelem emelkedett. Ez bizonyos feszültséget, gazdasági nehézségeket okozott 1959 végén, 1960-ban; 3. a munka termelékenysége a hároméves tervben előirányzott 15% helyett 19%-kal növekedett, de nem sikerült teljesíteni azt az elgondolást, hogy az ipari termelés emelkedésének kétharmada a munkatermelékenység növekedéséből származzon. A termelés növekedésének nem egészen fele származott csak a termelékenység emelkedéséből.

A második ötéves terv sok szempontból kedvező helyzetben indult. A kedvező tényezők között fő helyen állt a hároméves terv nagymértékű túlteljesítése. Alapjában kedvező feltételt jelentett a mezőgazdaság szocialista átszervezésében elért fordulat és az, hogy erősödött a szocialista országok, ezen belül főként a KGST-országok gazdasági együttműködése.

A második ötéves terv célul tűzte ki a nemzeti jövedelem 36%-os, az ipar 48—50%-os, a mezőgazdaság 22—23%-os növelését. A lakosság fogyasztási alapjának 22—23%-os növelését tervezték. A terv az ipari termelés viszonylag szolíd mennyiségi növekedésével számolt, előtérbe helyezve a gazdaságosság követelményét, mindenekelőtt a műszaki színvonal emelését, a munka termelékenységének növelését olyan mértékben, hogy a termelés növelésének legalább kétharmada ebből származzon.

A mezőgazdasági termelés növelésének előirányzata magasnak bizonyult, a mezőgazdaság beruházási igénye jóval több volt a tervezettnél. A mezőgazdasági beruházások nagy része ugyanis *egyelőre nem növelte a mezőgazdaság termelőerőit, hanem pótolta a kieső kisüzemi eszközöket.* Ez ugyan minőségi csere volt, de nem vezetett és nem vezethetett a tervben előirányzott magas termelésnövekedéshez. A tervteljesítést nehezítette az ötéves terv elején két időjárási szempontból rossz gazdasági év is.

Az ötéves terv első két évében az ipar mennyiségben teljesítette a tervét, s 1961-ben a termelés növekedésének 70%-a, 1962-ben 62,5%-a származott a termelékenység növekedéséből. A régi irányítási, tervezési rendszer az ipar adott színvonalán új, megoldandó feladatként vetette fel *a termelés és a vásárlóképes külső és belső piac fokozottabb összekapcsolását.* A megtermelt javak egy része ugyanis nem talált vevőre sem a belső, sem a külső piacokon. Megnőtt az eladatlan készletek mennyisége, s ez jelentős összeget vont el a nemzeti jövedelemből. Ezenkívül a tervezettnél valamivel több beruházás mellett, valamivel kisebb nemzeti jövedelemnövekedés következett be, mindez az első években lehetetlenné tette az életszínvonal előirányzott emelését. Ilyen irányban hatott az éleződő nemzetközi helyzet is, amely megkövetelte országunk védelmi

képességének erőteljes növelését, a hadsereg fegyverzetének szinte teljes kicserélését.

A kulturális fejlődés

A szocialista építés meggyorsításának időszakában fellendült a kulturális-ideológiai munka is. A kongresszusi irányelvek és a mezőgazdaság szocialista átszervezésének elvi-politikai kérdései körül folyó viták állnak az ideológiai munka középpontjában. A kongresszus előtt számos fontos tanulmány, pártdokumentum jelent meg.

Közülük legjelentősebb volt a KB agitációs- és propaganda osztályának tézisei „A burzsoá nacionalizmusról és szocialista hazafiságról". A tézisek elemzik a magyar nacionalizmus történelmi gyökereit, kialakulását, szerepét az 1956-os magyarországi ellenforradalom idején. Rámutatnak, hogy Magyarországon a nacionalizmusnak, a sovinizmusnak rendkívül mély gyökerei vannak. A magyar történelmi fejlődés során ugyanis Magyarország évszázadokig elnyomott, függetlenségétől megfosztott ország volt. A tömegekben rendkívül erősen kifejlődött a nemzeti érzékenység. Ugyanakkor Magyarország más népeket tartott nemzeti elnyomás alatt. A burzsoázia mindkét körülményt felhasználta arra, hogy a néptömegeket megfertőzze a nacionalizmus-sovinizmus mérgével. A tézisek megállapítják: „A mai magyar nacionalizmus célja a szocializmus építésének akadályozása, a munkáshatalom aláásása, a szocialista tábor egységének megbontása és a kapitalizmus visszaállítása."

A VII. kongresszus leszögezte, hogy a szocializmus alapjai lerakásának befejezése megköveteli az ideológiai-kulturális nevelő munka magasabb színvonalra emelését. A kulturális forradalom meggyorsításának fő feltételét *a burzsoá ideológia és a revizionizmus maradványainak leküzdésében, a marxizmus—leninizmus terjesztésében jelölte meg.* Abban, hogy fel kell számolni az ideológiai életet jellemző *kettősséget.* Azt, hogy a marxizmus—leninizmus mint uralkodó ideológia mellett még létezik és hat a burzsoá és kispolgári ideológia, gondolkodásmód is. Ebben a küzdelemben nagyon fontos szerepe van a társadalomtudományok fejlesztésének. A műszaki tudományok fejlesztése és az elért tudományos eredmények jobb összekapcsolása a szocialista építés szükségleteivel a szocialista építőmunka sikerének fontos feltétele. A tudományos életben olyan

káderekre van szükség, akik marxista—leninista világnézettel és magas képzettséggel rendelkeznek.

Az irodalom és a művészet terén a fő feladat — mutatott rá a kongresszus — az egyes *alkotások eszmei tartalmának és művészi színvonalának növelése.* Nagyon fontos, hogy az írók, a művészek műveikkel a szocializmus építését segítsék elő. A kongresszus felhívta a kommunistákat, hogy *az ideológiai és a kulturális munkát legsajátabb üggyé, a pártmunka szerves részévé tegyék.*

Kiemelkedő jelentőségű volt az oktatási reform kidolgozása és törvénybe iktatása. Az új iskolatörvény, amelynek előkészítéséről az MSZMP VII. kongresszusa döntött, három alapelvre épül: az iskola és az élet kapcsolatának megerősítésére; a műveltségi színvonal emelésére és korszerűsítésére; a hatékony kommunista nevelésre. Az iskolareform megvalósítása hosszú időre szóló célkitűzés, amely nemcsak a kormány, hanem az egész társadalom ügye.

4. A SZOCIALIZMUS ALAPJAI LERAKÁSÁNAK BEFEJEZÉSE MAGYARORSZÁGON

Az 1962-es év történelmi határkő volt a szocializmus építésében. Az MSZMP VIII. kongresszusának tanácskozásán (1962. szeptember 20—24.) elfogadott határozat megállapítja: „... népgazdaságunkban osztatlanul uralkodóvá váltak a szocialista termelési viszonyok, befejeztük a szocializmus alapjainak lerakását. A magyar nép új, történelmi jelentőségű győzelmet aratott, *a szocializmus teljes felépítésének korszakába lépett...*"*

A termelési viszonyok változása

A szocializmus alapjainak lerakása mindenekelőtt azt jelentette, hogy a munkásosztály a hatalom birtokában gyökeresen átalakította az ország termelési viszonyait. A tőkés ipar állami tulajdonba vétele, jelentős szövetkezeti hálózat létrehozása a kisiparban, a mezőgazdaság szocialista átszervezése nyomán 1961-ben már a szocialista szektor adta a nemzeti jövedelem 95%-át, és a keresők 95%-a a szocialista szektorban dolgozott.

* Az MSZMP VIII. kongresszusának jegyzőkönyve. Kossuth Könyvkiadó 1963. 430. old.

A szocialista viszonyok uralkodóvá válása egyfelől a kapitalista tulajdon megsemmisítését eredményezi. Másfelől a termelőerők központosításához, társadalmasításához is vezet. A termelési viszonyok társadalmasítása a szocializmusban törvényszerűen a termelés nagyfokú koncentrációjában, centralizációjában is kifejeződik. Míg 1938-ban az 500 főnél kevesebbet foglalkoztató üzemekben dolgozott a gyáripari munkások 56,3%-a, addig 1961-ben már csak 32,5%-a (ipartelepi megoszlásban). A termelőszövetkezetek létrejöttével a korábban milliós nagyságrendű gazdaságokban szétaprózott földterület és mezőgazdasági termelési eszközök koncentrációja még nagyobb mértékű volt.

Az egész népgazdaság koncentrációjának irányában hat az ipar és a mezőgazdaság részarányának változása az ipar javára. Az ipar és építőipar részesedése a nemzeti jövedelemből 1938-ban 40%, 1961-ben 70% volt, míg a mezőgazdaság részesedése 44%-ról 20%-ra esett vissza. S bár ezek az adatok a nemzeti jövedelem mai számítási módszerét és a jelenlegi árviszonyokat tekintve bizonyos mértékig felnagyítják a tényleges változást, az alaptendenciát, az ipar részarányának növekedését a nemzeti jövedelem-termelésben jól megmutatják.

A bekövetkezett változásoknak megfelelően kiteljesedett a fordulat az elosztási viszonyokban, egyre inkább jellemzővé válik, egyre következetesebben érvényesül a szocialista elosztás legfőbb elve: mindenki képessége szerint dolgozik és végzett munkája alapján részesül a termelt javakból.

A termelőerők fejlődése

A termelőerők fejlődését bizonyítja a nemzeti jövedelem alakulása, mely 1962-ben 1938-hoz viszonyítva mintegy *négyszeresére növekedett.* Ennek alapját mindenekelőtt az ipar és a mezőgazdaság fejlődése adta, bár jelentősen fejlődött a kereskedelem, közlekedés és a népgazdaság más ágai is. Ez utóbbiak fejlődése a szocializmus alapjainak lerakása időszakában viszonylag elmaradt az ipar fejlődésétől és a szocializmus teljes felépítésének időszakában kerül előtérbe fokozottabb fejlesztésük. (A megfelelő fejezetben visszatérünk a kérdésre.) Ezért a termelőerők fejlődését mutató adatokat az ipar és a mezőgazdaság viszonylatában vizsgáljuk.

Különösen gyors volt hazánkban *az ipar fejlődése* ebben az időszakban. Az egész ipar bruttó termelése 1962-ben elérte az 1938-as színvonalnak *ötszörösét.* A termelőerők fejlődését jól mutatja néhány fontosabb ipari termék egy lakosra számított termelése. Az egy főre jutó acéltermelés két és félszeresére, a nyersvastermelés három és félszeresére, a villamosenergia-termelés ötszörösére, a cipőtermelés kb. kilencszeresére növekedett.

Döntő változások mentek végbe az ipari termelés struktúrájában. Az ipar legfontosabb ága, a gépipar adta az ipari össztermelés valamennyivel több mint 30%-át 1960-ban, míg 1938-ban ez az arány mindössze 9% volt. A felszabadulás előtt legjelentősebb élelmiszeripar aránya pedig 28,8%-ra, azaz egyharmadára csökkent.

Az ipari termelés gyors növelése a népgazdaság fejlesztésének központi kérdése volt. Növekedése ezért igen gyors ütemű volt: 1938-hoz viszonyítva 1961-ben az emelkedés 463% volt. Mivel az 1938-as színvonalat a háborús károk miatt az ipar csak 1948-ban érte el, ez a növekedés 14 év alatt ment végbe. Erre az időre számítva az évi növekedés átlag 12,5% volt.

Ami a legfőbb termelőerőt, az embert illeti, jelentős fejlődést látunk mind a *foglalkoztatottság növekedése,* mind a foglalkoztatottak *szakképzettségének* alakulása szempontjából. Egy ország gazdasági erejének fontos mutatója, hogy lakosainak mekkora része vesz részt a termelőmunkában. 1930-hoz képest a fejlődés jelentős: a foglalkoztatottak aránya 46%-ról 53%-ra nőtt 1961-ben. (Varga Jenő számításai szerint ez időben a fejlett kapitalista országokban 60% volt a foglalkoztatottak aránya az összlakosságon belül.) A szakképzettség növekedését mutatja, hogy az állami iparban 1938 és 1961 között 34%-ról 40%-ra nőtt a szakmunkások száma, miközben jelentősen nőtt az összlétszám is. Még gyorsabb volt a felső képesítésű szakemberek számának növekedése.

A műszaki fejlődést mutatja az iparban, hogy míg 1955-ben a géppark 43%-a volt 10 évnél fiatalabb, addig 1960-ban már 63%-a. A természeti korlátok ellenére jelentősen fejlődött a hagyományos nyersanyagok kitermelése és feldolgozása (szén, vasérc, acélgyártás). Jelentősen fejlődött a vegyipar és ezzel

együtt a műanyagok gyártása. Ez utóbbi tekintetében azonban 1961-ben még jelentősen elmaradtunk a fejlettebb ipari államok mögött.

A termelőerők fejlődéséből következett a *munka termelékenységének növekedése.* Ez a növekedés azonban rendkívül hullámzóan és ellentmondásosan ment végbe. Viszonylag gyors volt az első ötéves terv időszakában, bár a termelés gyors növekedésének csak negyed részét fedezte. Nagyon lassan — évi átlagban 1%-kal nőtt 1954—1957 között. 1957—1961 között meggyorsult, elérte az évi 6%-os növekedést, de azt a fontos gazdaságpolitikai célt, hogy a termelés növekedésének kétharmad része a termelékenység növekedéséből származzék, csak egy-egy évben sikerült elérni.

A mezőgazdaság teljes termelése 1960-ban 25%-kal volt nagyobb, mint 1950-ben. Mint a korábban ismertetett adatokból már láttuk, e növekedés nagyrészt az 1956 utáni időszakra esett, 1956 előtt ugyanis mindössze 4%-kal nőtt a mezőgazdasági termelés. Fontos körülmény, hogy a mezőgazdaság szocialista átszervezésének időszakában is nőtt a mezőgazdasági termelés és a jövő fejlődésének jó alapul szolgált egyrészt a nagyüzemi termelés kialakítása, másrészt a mezőgazdaságban az átszervezéssel együtt kibontakozott nagyarányú technikai forradalom.

Az osztályviszonyok átalakulása

A termelőerők fejlődése és a termelési viszonyok megváltozása *gyökeresen átalakította az osztályviszonyokat.* A volt kizsákmányoló osztályok megsemmisültek. A munkásosztály kizsákmányolt és elnyomott osztályból a hatalom birtokosa, a termelési eszközök tulajdonosa, létszámát tekintve is a társadalom legjelentősebb osztálya lett. Megváltozott a parasztság osztályhelyzete is: a mezőgazdaság szocialista átszervezésével megindult a szocialista osztállyá válás útján. Döntő változás ment végbe az értelmiség, városi kispolgárság helyzetében is.

Az osztályviszonyok változását 1949 és 1962 között mennyiségi szempontból az alábbiak mutatják: 1. Közel kétmillióval nőtt az összes keresők száma; 2. A munkások és alkalmazottak száma közel három millióval nőtt, a dolgozó parasztoké egymillióval csökkent. Az előbbiek aránya az összlakosságon belül 45,7%-ról 69%-ra nőtt, az utóbbiaké 42,2%-ról 27,9%-ra csökkent. 3. Az önálló kisiparosok száma félmillióval csökkent. Meg-

szűntek a családtagokkal együtt kb. 550 000 főt számláló kizsákmányoló osztályok. Az osztályviszonyokban végbement mennyiségi és minőségi változások napirendre tűzték a *szocialista nemzeti egység megteremtését.*

A kulturális forradalom eredményei és az életszínvonal növekedése

A szocializmus alapjainak lerakása magában foglalja a kultúrforradalom kibontakozását. Ennek eredményeként megszűnt az uralkodó osztályok kulturális monopóliuma, nagymértékben emelkedett a nép műveltségi színvonala, növekedett az emberek általános műveltsége és szakmai képzettsége. Fejlődött az emberek szocialista tudata, szilárdultak a szocialista erkölcs normái, jelentős eredményeket értünk el a polgári, kispolgári ideológia maradványai elleni eszmei harcban. Az ipar fejlődése, a kultúrforradalom eredménye magával hozta a magas képzettségű, kultúrált szakmunkások számának növekedését. 1949-hez képest mintegy 80%-kal nőtt a felső képesítésű szakemberek száma és mintegy háromszorosára az 1000 munkásra jutó mérnökök száma.

Jelentősen *növekedett a dolgozó nép életszínvonala.* Az egy főre eső reáljövedelem 1962-re a háború előttihez képest 65%-kal növekedett, ezen belül a munkásoké 58%-kal, a parasztságé 75%-kal. Ennél jobban emelkedett a béren felüli juttatások mértéke, melynek eredményeként fordulat következett be a nép szociális egészségügyi és kulturális ellátottsága terén.

JAVASOLT IRODALOM:

A magyar és a nemzetközi munkásmozgalom története. 1945—1969. Nyolcadik téma. Kossuth Könyvkiadó 1969—1970.

TARTALOM

Első foglalkozás

AZ MSZMP MEGALAKULÁSA ÉS HARCA A SZOCIALISTA KONSZOLIDÁCIÓÉRT 3

1. A magyar forradalmi munkás-paraszt kormány és az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságának megalakulása. Az ellenforradalom elleni harc megindulásának belpolitikai és nemzetközi feltételei 3

2. Az alkotmányos rend helyreállítása, a népi hatalom tömegbázisának megszilárdítása 8

3. A gazdasági konszolidáció és a hároméves terv beindítása 18

4. A szocialista konszolidáció a kulturális-ideológiai területen 22

Második foglalkozás

A SZOCIALIZMUS ALAPJAI LERAKÁSÁNAK BEFEJEZÉSE MAGYARORSZÁGON 26

1. A szocialista építés meggyorsításának nemzetközi és belpolitikai feltételei 26

2. Fordulat a mezőgazdaság szocialista átszervezésében 29

3. A gazdasági és politikai helyzet a mezőgazdaság szocialista átszervezésének időszakában 37

4. A szocializmus alapjai lerakásának befejezése Magyarországon... 43

A kiadásért felel a Kossuth Könyvkiadó igazgatója. Szerkesztette Kukk Györgyné. A borító Kolosváry Bálint munkája. Az illusztrációkat Gáll Gyula készítette. Műszaki vezető Szécsi Andor. Műszaki szerkesztő Gyenes L. György. A szedést 1969. XI. 12-én kezdték meg. Megjelent 1969. XII. 15-én 26 400 példányban. Terjedelme 3 (A 5) ív. PL — 249 — K — 6970. 3867—69. Szikra Lapnyomda, Budapest.

2, - Ft